

Szabó Andrea – Oross Dániel:

A DEMOKRATIKUS RÉSZVÉTEL TENDENCIÁI A MAGYAR EGYETEMISTÁK ÉS FŐISKOLÁSOK KÖRÉBEN

A rendszerváltozást követően a magyar fiatalokról készült ifjúsági vizsgálatok eredményei alapján a korosztály tagjait alacsony fokú politikai affinitás, valamint mérsékelt politikai aktivitás jellemzi. A 2010-es választási részvételi adatok a 25 év alattiak körében az átlagnál magasabb részvételi szándékot mértek. Míg a tanulmánykötet egyes tanulmányai a pártokkal kapcsolatos motivációk, pártokhoz való kötődés szempontjából vizsgálják a kérdést, jelen tanulmány célja a választásokon való részvétel alakulását meghatározó szociodemográfiai tényezők vizsgálata. A kérdés megközelítésekor a tanulmány a fiatalok részvételi hajlandóságának növekedését az internet kínálta új részvételi lehetőségek szempontjából vizsgálja. Az egyéni politikai részvétel kérdéséhez az ahhoz szükséges erőforrások felől közelítve az online politikai részvétel nem igényel sok pénzt, sem engedélyt, sem valamely szervezethez való formális tartozást, továbbá kedvelt helyen és tetsző időben folytatható. A politikai részvétel terén az interneten nyíló lehetőségek a politikai részvételről alkotott korábbi koncepciók újragondolását teszik szükségessé. E felismeréstől hajtva a tanulmány a korábbi tipológiáktól eltérően a politikai részvétel három csoportját különbözteti meg. A „hagyományos”, a „direkt” valamint az „új” részvétel megkülönböztetésével a kutatás hozzá kíván járulni azon kérdés jobb megértéséhez, hogy milyen változást hoz az online részvétel a hagyományos választási részvétel, valamint a tiltakozásokban való direkt részvétel terén.

Kulcsszavak: közéleti és politikai érdeklődés * politikai aktivitás * hagyományos részvétel * direkt demokratikus részvétel * újrészvétel * internet és demokrácia

BEVEZETŐ

2011. december és 2012. január folyamán nagyszabású online és részben személyes megkérdezéssel történő egyetemista, főiskolás vizsgálat zajlott Magyarországon az *Aktív Fiatalok kutatócsoport* kezdeményezésére. A vizsgálat kérdésparkjának felállításakor kiemelt figyelmet fordítottunk a fiatalok részvételével összefüggő kérdésekre. A korábbi, 2010-es választások előtt Magyarországon készült empirikus kutatások eredményei ugyanis azt jelezték, hogy a fiatal korosztályok politikai affinitása, különböző típusú politikai részvétele, valamint a politikai intézményekbe vetett bizalmi szintje olyan alacsony, amelyet már súlyos demokratikus deficitként írhatunk le (lásd pl. GAZSÓ T.–SZABÓ A. 2002; GAZSÓ F.–LAKI 2004; BAUER–SZABÓ A. 2005; KERN–SZABÓ A. 2011). A 2010 őszen elkészített nemzetközi összehasonlító vizsgálat, a European Social Survey (ESS)¹ jelezte először, hogy a 2010-es választások és az azt követő időszak talán változást hozott a korábbi tendenciákban. Ha nem is a politikai érdeklődés, de a politikai részvétel egyes dimenzióiban – különösen az államközpontú választási részvételt tekintve – érdemben változott, növekedett a magyar fiatalok mobilizálódása az európai térben. Jelen elemzésünkkel be szeretnénk mutatni a legfrissebb tendenciákat, és saját adatainkkal hozzájárulni a politikai részvételről szóló tudományos diskurzushoz. Elemzésünk tárgya nem a teljes ifjúsági korosztály, hanem annak egy kitüntetett nagycsoportja, a nappali tagozatos egyetemisták és főiskolások.

¹ A vizsgálatról részletesen lásd: <http://www.europeansocialsurvey.org/> honlapot.

A POLITIKAI RÉSZVÉTELI HAJLANDÓSÁG VÁLTOZÁSA

Miközben az elmúlt évtizedekben a nyugati democráciákban a politikai részvétel hagyományos formáiban történő (választási részvétel, politikai szervezetekben való részvétel, illetve az ezen szervezetekhez való kötődés bizonyos formái) részvétel terén csökkenés tapasztalható, addig az ügy-orientált, civil részvétel terén növekedés mutatkozik (DALTON 2008; INGLEHART 1997; NORRIS 2002, 2007; KLINGEMANN–FUCHS 1995; PATTIE ET AL. 2004; KRIESI 2008; DALTON ET AL. 2004). Különösen a választásokhoz köthető cselekedetek – úgymint a szavazáson való részvétel, kampánytevékenység, pártokban végzett tevékenység – bizonyultak kevésbé vonzóknak, míg a parlamenten kívüli tevékenységek – tüntetés, állampolgári lobbicsoportok – népszerűbbé váltak. A fiatalokra a választók legkevésbé tapasztalt korcsoportjaként tekintve egyes kutatók azt feltételezik, hogy nem az érdeklődés vagy a részvétel szintje változott, hanem a politika iránti attitűdök. A fiatalok szkeptikusabbak, apatikusabbak (HENN–WEINSTEIN–WRING 2002), ez olyasmi azonban, amit nem szabad egyenlővé tenni a részvételi hajlandóság hiányával. A kérdést generációs metszetben vizsgáló kutatások szerint a fiatalok olyan generációvá formálódhatnak, amelyet a részvétel és az elköteleződés hagyományos formái² kevésbé érdekelnek (PHELPS 2004), ám mindez nem támasztja alá azokat a leegyszerűsítő kijelentéseket, miszerint a mai fiatalok kiábrándultak a közéletből (ZUKIN–KEETER–ANDOLINA–JENKINS–DELLI CARPINI 2006, 118-189.).

A politikai részvétel változása módszertani³ és elméleti kihívás elé állította a kutatókat, a téma vizsgálata kapcsán új fogalomtípusok jöttek létre. Mindez egyfelől a téma megközelítésekor a „politikai” és „civil” részvétel kortárs felfogáshoz közelebb álló fogalomhasználatot eredményezett (DAHLGREN 2000; DALTON 2004; DE VREESE 2006; DUNLEAVY 1996; LIVINGSTONE–BOBER–HELSPER, 2005; O’TOOLE–LISTER–MARSH–JONES–MCDONAGH 2003; PHELPS 2005; VERBA ET AL., 1995). A részvétel változását értelmező kutatásokban közös, hogy az intézményes részvételi hajlandóság mérésén (párttagság, politikai rendezvények látogatása, választási részvétel) túl új, intézményes részvételtől független tényezőket vonnak vizsgálat alá. Az így azonosított részvételi formákat dichotóm szembeállítás keretében ragadják meg, így azonosítva a részvétel „rég” és „új” formáit. Verba Schlozman Brady kutatása a végrehajtására közvetlen hatást gyakorló részvételt (direkt részvétel), illetve az azt közvetetten befolyásoló részvételt (választás) különböztet meg. Banerjee és Kaase (1979) „hagyományos” és „nem hagyományos”, Inglehart és Catterberg (2002) „elit vezérelt” és „elit ellenes”, Norris (2002) „állampolgár-orientált” és „ügy-orientált”, míg Dalton „kötelesség-

---

² Egy az Európa Tanács által végzett 2002-es kutatás (CHISHOLM–KOVACHEVA 2002) a képviseleti demokrácia intézményei iránti érdeklődés csökkenését regisztrálta az európai fiatalok körében a 90-es évek folyamán. Egész Európában alacsony a pártokhoz kötődő fiatalok száma, s a húsz évvel korábbi adatokhoz képest jelentős csökkenést mutat az érdekvédelmi-, és szakszervezetekhez tartozó fiatalok aránya is. A felmérések adatai alapján az európai fiatalok egyharmada egyáltalán nem érdeklődik a politika iránt, nem beszél róla barátaival, és nem tartja a politikát fontosnak. A politika alatt a formális, politikai intézmények által végzett tevékenységet értve a fiatalok távol érzik magukat annak működésétől, az abban részt vevők által megjelenített ügyekben nem érzik magukat érintettnek. Sokat mondó adat, hogy a fiatalok kevesebb, mint 5 százaléka tartja a pártokat a politikai részvételre ösztönzés fontos tényezőinek.

³ A legújabb nemzetközi felmérések a korábbi vizsgálatoknál szélesebb skálán mérik a fiatalok attitűdjét. A fiatalok által igénybe vehető részvételi lehetőségek megnevezésekor az Eurobarometer 2007-es felmérése alapján az európai fiatalok egy korábban nem vizsgált lehetőséget, a szakpolitikusokkal folytatott vitákban való részvételt nevezték meg leghatékonyabb eszközként érdekeik érvényesítése szempontjából (29%). A képviseleti demokrácia állandó intézményeiben való részvételt a megkérdezettek harmada tartotta hatékonyknak: a pártokban való tagságot 16 százalékuk, a szakszervezethez tartozást 11 százalékuk, a civilszervezetekben folytatott tevékenységet 11 százalékuk nevezte meg.

alapú” és „elkötelezett állampolgári” részvételt különböztet meg. A politikai részvétel témakörét vizsgáló kutatásokban mára egyetértés alakult ki abban a tekintetben, hogy a politikai részvételhez köthető cselekvési formákban való részvétel a különböző tényezők csoportosításával (klasztrekbe sorolásával) értelmezhető (VERBA–SCHLOZMAN–BRADY 1995, 284).

Az internet és a hozzá kapcsolódó info-kommunikációs technikák (IKT) politikai részvételre gyakorolt hatásáról kialakult korai elméletek szintén dichotóm szembeállítás, a megerősítési és a mobilizációs hipotézis körül forogtak (Norris, 1999, 2003, a téma átfogó áttekintését lásd: SZABÓ G.–MIHÁLYFFY 2009, 87). A mobilizációs hipotézis szerint az internet decentralizált és demokratikus mivolta lehetővé teszi, hogy egy szűk elitcsoportnál szélesebb kör hallassa hangját egy-egy ügy vagy a politikai folyamatok egésze kapcsán, ezzel együtt online és offline akciók összekapcsolásával bővül a politizálás horizontja. Egyes elméletek az internetre mint valami teljesen új, a hagyományostól lényegesen különböző részvételi formára tekintettek, amely erősíti a közvetlen demokráciát (BUDGE 1996), élénkíti a pártversenyt (CHADWICK 2006), új közösségeket teremt (SCHWARTZ 1996) és csökkenti a távolságot a kormányzat és az állampolgárok között (GROSSMANN 1995). Ezzel szemben a megerősítési hipotézis szerint az IKT a már kialakult erőviszonyok fenntartását segíti elő. Az aktív és befolyásos személyek, szervezetek képesek ellenőrzésük alatt tartani az új technológiákat, ezáltal az internet újdonságát legalább annyira kontroll alatt tartják, mint a régi részvételi formákat. Woody Stanley és Christopher Weare szerint a megerősítés és a mobilizációs hipotézis hasznos kiindulópontok bizonyultak ugyan, de egy mára meghaladott szembeállításon alapulnak, ami abból adódik, hogy túl szűken értelmezik a technológiai fejlődés és a részvétel közötti komplex viszonyrendszert (STANLEY–WEARE 2004, 506). Delli Carpini és munkatársai szerint a fejlődés következtében

- a.) felgyorsul az információszerzés és továbbítás folyamata;
- b.) jelentősen növekedik a hozzáférhető információ mennyisége;
- c.) az információ időben bármikor elérhető;
- d.) interaktív kapcsolatot biztosít, a közösség szerveződés földrajzi meghatározottsága helyett az érdek-alapú közösségek kialakulásának kedvez;
- e.) elmossa a különböző médiafelületek közötti különbségeket (nyomtatott, vizuális, audio);
- f.) kihívást intéz az információ birtokosaival szemben (pl. hivatalos szervek);
- g.) megváltoztatja az információáramlás hagyományos, termelőkre és fogyasztókra alapozott definícióit. (BAEK–WOJCIESZAK–DELLI–CARPINI 2010, 347).

Az IKT ma egyszerre képes lehetőséget biztosítani az elit számára politikai pozíciók fenntartására, megerősítésére, valamint új részvételi formákban való részvételre mobilizálni korábban nem aktív egyéneket. Ebből adódóan az IKT politikai részvételre gyakorolt hatásának értékeléséhez olyan kutatási programra van szükség, amely alkalmas a technológia eltérő környezetben gyakorolt hatását érintő oksági kapcsolatok⁴ tisztázására. Verba, Schlozman és Brady (1995) megközelítése, amely a részvétel különböző formáiba való

---

⁴ Polat (2005) az internet és a politikai részvétel közötti kapcsolat azonosításakor hangsúlyt fektet az internet három felületének megkülönböztetésére: az internet, mint információforrás, az internet, mint kommunikációs medium és az internet mint köztér. A tanulmány azt állítja, hogy az internet e különböző felületei különbözőképp érintik a politikai részvétel módját és szintjeit.

bekapcsolódást a részvételhez szükséges erőforrások felől magyarázza, alkalmas arra, hogy a technológia részvételre gyakorolt hatását értelmezhetővé tegye.⁵

Kutatásunkban abból indulunk ki, hogy a politikai részvétel kérdéskörét a korábbi dichotóm megközelítéstől eltávolítva új megvilágításba helyezi az online politikai részvétel. Az egyéni politikai részvétel kérdését a részvételhez szükséges erőforrások felől vizsgálva (Verba Schlozman Brady 1995) az egyes cselekedetekhez szükséges idő, pénz és készségek tekintetében az online politikai részvétel nem igényel sok pénzt, sem engedélyt, sem valamely szervezethez való formális tartozást, továbbá kedvelt helyen és tetsző időben folytatható. A politikai részvétel terén ilyen módon nyíló lehetőségek ezért a politikai részvételről alkotott korábbi koncepciók újragondolását teszik szükségessé.

Tanulmányunkban a magyar felsőoktatásban résztvevő hallgatók politikai részvételre adott válaszait a részvétel különböző formáiban való aktivitáshoz szükséges erőforrások alapján három csoportba soroljuk:

1. A „*hagyományos*” részvételi formák alatt több aktivitási formára Szabó Andrea és Kern Tamás tanulmányának (2011, 18–19) megközelítését alkalmazva a választási részvételt, a politikai szervezetekben (pártok, szakszervezetek) való részvételt, illetve az ezen szervezetekhez való kötődés bizonyos formáit (például valamilyen kampánymunka végzése, részvétel a politikai szervezetek gyűlésein, vagy felszólalás ezen politikai szervezeteknél, politikai jelvények viselése) értjük. Ezek a részvételi formák a demokrácia hajnala óta bevett, szokásos, használt aktivitási lehetőségek, amelyek egyébként eltérő egyéni involválódást követelnek, és az egyéni versus kollektív hasznos szempontjából is eltérő eredményhez vezetnek. Ezen formákat elsősorban a történelmi aspektus köti össze.
2. „*Direkt demokratikus*” részvétel alatt olyan, az állampolgár személyes bevonódását megkívánó cselekvéseket értünk, amelyek nem igényelnek tartós elköteleződést. A részvételhez szükséges erőforrások tekintetében megkülönböztetjük a sok erőforrást igénylő, intenzív bevonódást követelő face to face akciókat, valamint a kevés erőforrást és alacsony bevonódást igénylő formákat. Szabó Andrea és Kern Tamás fent idézett tanulmánya alapján az állampolgári részvétel minősített, sok erőforrást és face to face akciót igénylő esete a politikai tiltakozásokban való mobilizáció. Ezen belül is a hierarchia csúcsán a nem hagyományos konfrontatív, legális politikai tiltakozásokban történő részvétel áll, ami a résztvevő individuum teljes körű, erőteljes és többféle erőforrást igénylő bevonódásával jár együtt. Ilyen direkt tiltakozási formák az ülösztrájk, a különböző blokádok, az expresszív, szimbolikus cselekvések (például éhségstrájk). A direkt részvétel kis erőforrás igényű, kis egyéni kockázattal és kevés bevonódással járó formáit az aláírási ívek, tiltakozó levelek, petíciók aláírása jelenti.

E fenti két részvételi formát „*lábbal történő*” aktivitásnak is tekinthetjük, hiszen mindenképpen fizikai „teljesítményt” igényel az abban történő részvétel.

3. A fenti két formával szemben, illetve amellettt határozzuk meg az „új-” vagy „virtuális” részvétel fogalmát, amelyet ’lájkkal’ történő aktivitásnak is nevezhetünk. Az új részvétel alatt ugyanis az internet, mint generikus felület által lehetővé tett, a hagyományos és direkt részvétel közé sorolt cselekvési formákat egyaránt magában

---

⁵ A szerzők három okot jelölnek meg a politikai részvételből való kimaradás magyarázataként: kapacitáshiányt, motivációhiányt, valamint a részvételi lehetőségek hiányát. Jelen tanulmányban a témakört e három kérdéskört járjuk körül.

foglaló, sokoldalú részvételt értjük.⁶ Kutatásunkban a blogokon, közösségi oldalakon közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatos hozzászólásokat, kommenteket, lájkolást, illetve különböző ügyek generálását, posztolását értjük. Az új részvétel alá sorolt cselekvési formák közös jellemzője, hogy minden típusa viszonylag kis erőforrás befektetését igényli a részt venni kívánó individuumtól. A kutatás célkitűzése az új részvétel fogalmának bevezetésével áthidalni azt a komoly módszertani kihívást, hogy az internetes politikai aktivitás egyes elemei nem feleltethetők meg egy az egyben a hagyományos, offline tevékenységeknek. (PAPP 2011, 122) Az önálló kategória bevezetésének egyik indoka, hogy az új részvétel nem feltétlenül jelenti ugyanazt, sem az offline, sem pedig az online közegben kivitelezhető cselekedetek (pl. üzenet írása egy képviselőnek) esetében. Másfelől napjainkban egyre bővül a kizárólag online elképzelhető lehetőségek (pl. tartalommosztó oldalak, ismeretségi hálózati oldalak) repertoárja.

Feltételezésünk szerint az új részvétel terén mutatkozó aktivitás hatással bír a részvétel offline formáira.⁷ Azt várjuk, hogy ez a hatás elsősorban a „direkt” részvétel terén mutatható ki, míg a hagyományos választási részvételre csupán áttételesen hat.

A KUTATÁS ELMÉLETI KERETEI

Az állampolgárok politikai részvételére vonatkozó kérdéseket kutató vizsgálatok a társadalmi és demográfiai tényezőket, valamint politikai attitűdöket vizsgálva az állampolgárok politikai részvételi hajlandóságának előfeltételeire vonatkozóan adnak válaszokat. Az új részvétel vizsgálatát érintő korábbi kutatási eredmények áttekintését, valamint kutatási kérdéseinket e szempontrendszer mentén végezzük. A politikai részvételt meghatározó tényezők csoportosításának egyik általánosan elfogadott iránya a részvételi hajlandóságot meghatározó előfeltételek, predisponáló tényezők vizsgálata (VRÁBLIKOVÁ 2010, 2–4). Rosenstone és Hansen (2003) ezeket a tényezőket a részvétel személyes aspektusának nevezi, míg Norris (2002) a részvételt egyéni szinten meghatározó tényezőkről ír. A politikai részvételre hajlamosító avagy predisponáló tényezők két csoportra oszthatóak: egyfelől az egyéni kapacitások (így például a végzettség, anyagi helyzet) másfelől a politikai attitűdök és motivációk (például politikai érdeklődés). Verba, Scholzman és Brady (1995, 16) annak magyarázatokor, hogy a vizsgálatba bevont egyéneket mely erőforrások hiánya teszi képtelenné a politikai részvételre, a tényezők e két csoportjának elhatárolásához a „nem képes” illetve a „nem akar” címkéket használják.

---

⁶ Az új kategória bevezetése és a kis erőforrásigény hangsúlyozása nem jelenti azt, hogy ezt a részvételt valamennyi állampolgár számára egyformán elérhetőnek tekintjük. Amint azt Papp Dénes témában írt áttekintő tanulmánya (PAPP 2011, 124) kiemeli, vita tárgyát képezi az, hogy milyen mértékben segítette hozzá az internet az egyes polgárokat hangjuk hallatásához, valamint szélesebb körű és elmélyültebb politikai információszerezési gyakorlathoz. Az információkeresési- és fogyasztási szokások, a kisszámú forrás előnyben részesítésének jelensége, az érdekes tartalmak előállításának nehéz feltételei (pl. szabadidő, megfelelő fogalmazókészség, releváns információk birtoklása) nagymértékben megnehezíthetik a belépést az elérhető vélemények piacára.

⁷ A hatás irányát érintően mind ez idáig rendkívül korlátozott politikatudomány ismerete. A téma kapcsán kibontakozott, elsősorban online zajló társadalmi vita során a háló elit által folytatott új részvételről, a politikai részvétel elektronikus formáinak közéleti aktivitásra gyakorolt hatásáról szóló angolszász diskurzusból új fogalmak felszínre kerülésének lehetünk tanúi. *Mikroaktivizmus* (MARICHAL 15) alatt olyan kis hatókörű, több személytől több résztvevő felé irányuló politikai kommunikációs tevékenységeket értünk, mint politikai célú Facebook csoportok létrehozása, politikai témájú cikkek megosztása Twitteren keresztül vagy politikai tartalmú videók megosztása a YouTube-on. Ezek a tevékenységek mikroszintű cselekvéseknek tekinthetők, s a digitális aktivitás más formáitól eltérően céljuk szerint nem feltétlenül a mobilizációra irányulnak.

Az első csoportba társadalmi státuszra vonatkozó jellemzőket sorolnak (mint a végzettség, a jövedelem vagy az életkor), egyben azt állítják, hogy a részvétel egyének által választott formáinak igénybevételét nagyban meghatározza az, hogy az adott egyén rendelkezik-e a politikai részvétel adott formájához szükséges kapacitásokkal. Rosenstone és Hansen (2003, 12) megállapítják, hogy azok, akiknek elég pénz, idő és megfelelő készségek állnak rendelkezésükre, több egyéni kapacitást fordítanak a politikára, miután könnyebben megengedhetik maguknak. Kutatásunkban demográfiai tényezők vizsgálatával választ adhatunk arra a kérdésre, hogy az új részvétel lehetősége megkönnyíti-e a fiatalok széles köre számára a részvételt. Feltételezésünk szerint a magyar fiatalok többsége nem tudatosan vesz részt az új részvétel által lehetővé tett cselekvési formákban, míg a fiatalok egy tudatos kisebbsége mind a hagyományos és direkt, mind az új részvétel terén aktív.

Az „Ifjúság” elnevezésű, négyéves, nagymintás kutatások eredményei (SZABÓ A.–BAUER–LAKI 2002, BAUER–SZABÓ A. 2005, BAUER–SZABÓ A. 2009) alapján a politika a fiatalok egy szűk rétege, elsősorban az iskolai státuszhierarchiában magas pozíciót elért családok magasan iskolázott fiú gyermekei számára jelent valódi értéket, elfogadható alternatívát. Ők azok, akik a demokratikus részvétel hagyományos formáiban – szervezeti tagság, választásokon való részvétel – aktivitást mutatnak. Kutatásunkban a korábbi ifjúságkutatások eredményeivel összevetve meghatározzuk a politikai részvétel hagyományos formáiban aktív fiatalok demográfiai tulajdonságait.

A direkt akvitásban résztvevők csoportjáról 2004-ben és 2008-ban készült nagymintás kutatások azt állapították meg, hogy a politikai tevékenységi formákban résztvevők szociodemográfiai karaktere érdemben nem különbözik a hagyományos politikai aktivitásban résztvevőkéitől. Elsősorban a tanulók, ezen belül is a felsőfokú oktatási intézményekbe járók, illetve a már diplomával rendelkezők, az önmagukat felsőbb társadalmi csoportokba sorolók, valamint a magas státusú kibocsátó családból származó fiatalok mobilizáltabbak.

A magyar fiatalok online politikai aktivitását vizsgáló korábbi kutatás a megerősítés hipotézis érvényességét támasztotta alá (HÁRI 2010, 104), vagyis az internetben rejlő politikai potenciált azon csoportok tudják kihasználni, akik már eleve elkötelezettek és aktívak. A kutatás azt találta, hogy a magyar társadalom információs rétegződése határozottan fedi a hagyományos demográfiai rétegződés mintázatát, a hagyományosan privilegizálnak tekintett társadalmi csoportok láthatóan teljes átfedést mutatnak a háló elittel. Ugyanakkor az internet politikai részvételben játszott szerepéről szóló kutatások (SHAH–KWAK–HOLBERT 2001, BAKKER–VREESE 2011, 452) szerint az internet nem egyformán érinti a különböző társadalmi csoportokat, hatása személyes és társadalmi sajátosságok komplex kombinációjából adódik. Az internet hozzájárulhat bizonyos állampolgári készségek fejlesztéséhez (WILHELM 1998), növelve ezzel az egyének erőforrásait. Az új részvétel sokoldalú megközelítéséből kiindulva azt feltételezzük, hogy az internetnek van demokratizáló hatása, és olyan csoportokat is aktivizál, akik kevesebb erőforrással rendelkeznek.

A prediszponáló tényezők második típusát a politikai motivációk és attitűdök jelentik (PATTIE–SEYD 2003, DALTON 2004, ARMINGEON 2007). E megközelítésben a kutatók különböző attitűdöket, mint a politikai részvételt meghatározó tényezőket vizsgálnak: így a politikai érdeklődést (ARMINGEON 2007), a politikába vetett bizalmat (DALTON 2004),

határozott politikai véleményt (ROSENSTONE–HANSEN 2003, ARMINGEON 2007) valamint az állampolgári tudatot.⁸ (DALTON 2008, ARMINGEON 2007).

Hazai politikai szocializációs kutatások is alátámasztják, hogy a politikai érdeklődéssel nagyban összefügg a részvételi hajlandóság. A demokratikus részvétel egyes formáit vizsgálva a '90-es évek elején (STUMPF–GAZSÓ 1992) készült politikai szocializációs vizsgálatok megállapították, hogy a fiatalok hagyományos politikai részvételi formákkal szembeni távolságtartása minden korcsoportban erős. A rendszerváltozás magyar ifjúságra gyakorolt hatásának társadalmi reprodukciós nézőpontból történő feldolgozása az 1990-es és 2000-es években Gázsó Ferenc és Laki László munkásságához köthető. A fiatalok politikai részvételét vizsgáló kutatásaikban (GAZSÓ–LAKI 2004, 176) a politikától való elfordulást a pártokra vonatkozó negatív képzetek és értékelő vélemények erősödéséből vezetik le, megállapítva, hogy rendkívül alacsony a rendszerváltozást követően felnövekvő korosztályok társadalmi aktivitása és politikai érdeklődése. A kétezres éveket követően a Magyarországon megjelent, ifjúsággal foglalkozó újabb tanulmányok többsége az „Ifjúság” elnevezésű, négyévenkénti, nagymintás kutatások eredményein alapul (SZABÓ A.–BAUER–LAKI 2002, BAUER–SZABÓ A. 2005, BAUER–SZABÓ A. 2009). A politika iránti érdeklődést vizsgáló legtöbb hazai kutatás politika alatt a formális, politikai intézmények által végzett tevékenységet érti. A fiatalok ezen intézményekkel, főként a pártokkal kapcsolatban kialakult véleményéből vezetik le a fiatalok politikai részvételi hajlandóságára vonatkozó megállapításait. Mint azt a tanulmány elején jeleztük, a politikai részvétel kérdését vizsgáló legújabb nemzetközi kutatások a téma vizsgálatakor a politikai intézményekkel szembeni attitűdöknél szélesebb skálán mérik az állampolgárok részvételi hajlandóságát. A részvétel változásából adódó elméleti és módszertani kihívásra reflektálva az *Ifjúság2008* kutatás a szervezeti tagság, politikai érdeklődés és politikai attitűdök vizsgálatán túl a lazább, informális közösségekhez való kötődést is vizsgálta, valamint a kérdőíves vizsgálaton túl kvalitatív technikákkal, a mélyebb összefüggések feltárásának szándékával közelített a kérdéshez.

Külön figyelmet érdemelnek Szabó Ildikó kutatásai,⁹ amelyek a politika jelentését és percepcióját iskolai (SZABÓ I. 2010), valamint egyetemi (SZABÓ I. 2012) környezetben vizsgálták. Az Örkény – Szabó szerzőpáros (SZABÓ I.–ÖRKÉNY 1998) politikai szocializációs kutatása arra a megállapításra jutott, hogy – Szabónak a Kádár korszak idején végzett kutatásaihoz (SZABÓ I. 1987, 1988) képest – a fiatal korosztály politika iránti érdeklődése jelentősen visszaesett a kilencvenes évekig eltelt időszakban.¹⁰ A változás egyik okát a szerzők abban látják, hogy a rendszerváltozás után a politika jelentéstartalma megváltozott.

---

⁸ Dalton Russell (2008) azt hangsúlyozza, hogy nem a közéleti részvétel elhalványulásának, hanem annak átalakulásának lehetünk tanúi. Állítása szerint Putnam elmulasztja annak figyelembe vételét, hogy maga az állampolgárság kulturálisan és társadalmilag változó koncepció, felfogása egyfajta jogi szemléletet, s ezzel párhuzamosan az állampolgári öntudatnak a kötelesség alapú felfogását tükrözi, figyelme a közéleti részvétel hagyományos formáira (választási részvétel, kampányba való bekapcsolódás) koncentrál. Ezzel szemben Dalton szerint az elmúlt évtizedekben az állampolgári tudat változott, annak középpontjában nem a kötelességtudat, hanem az elköteleződés áll. Ezzel összefüggésben, napjainkban a részvételi lehetőségek terén új, közvetlenebb és egyénre szabottabb, alternatív lehetőségek jelentek meg, s ezek repertoárja nemhogy nem csökkent, hanem egyre bővül. Ugyanakkor ezen, Egyesült Államokban kibontakozott elméleti vita kapcsán feltétlenül fontos figyelembe venni, hogy ott a részvétel nem az államhoz kötődik, vagyis a fenti szerzők megállapításai nem feleltethetők meg egyértelműen a témakör Európában meghatározó, államközponturn megközelítésének.

⁹ E kutatások a korai politikai szocializációs elméletek (HYMAN 1959, PARSONS 1969, PERCHERON 1974) megközelítését alkalmazták, főként az iskolához kötött állampolgári nevelés vizsgálatára fókuszáltak.

¹⁰ Amíg a '70-es, '80-as években a fiatalok 12–12 százaléka jelezte, hogy nagyon érdeklődik a politika iránt, addig a kilencvenes évek közepére a hasonlóan nyilatkozók aránya – életkortól és iskolatípustól függően – 3–6 százalékra esett vissza.

Kutatásuk felhívja a figyelmet arra, hogy e jelentéstartalmi változásnak fontos hatása lehet a fiatalok politikáról, politikai részvételről alkotott véleményére.

Az *Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012* vizsgálat azt feltételezi, hogy a rendszerváltozást követő politikai és társadalmi átalakulás következtében a fiatalok politikára vonatkozó saját értelmezésében a „politika” kifejezés diszkreditálódott, a „politika” szó elutasítása nagyban kihat a fiatalok fogalomhasználatára is. A korosztály tagjai másként értelmezik, maguk számára másként fogalmazzák meg a politika fogalmával összekapcsolt cselekvési formák mindennapjaikban történő megjelenését: azt nem „politikai”, hanem „közéleti” tevékenységként értelmezik. Ahogy erre rámutattunk, az elmúlt másfél, két évtizedben készített politikai szocializációs és választói magatartást vizsgáló adatfelvételek a politikától való folyamatos elfordulást rögzítették. Ennek részeként arra hívták fel a figyelmet, hogy a politika kifejezés a '80-as évek közepére jellemzően egy enyhe pozitív kontextusból negatív konnotációt hordozó kifejezéssé vált (SZABÓ I.–ÖRKÉNY 1998; SZABÓ I. 2000, LAKI–SZABÓ A.–BAUER 2001, ZSOLT 2005). Ezen okok miatt – egyfajta módszertani kísérletként – a vizsgálat kérdőívében külön-külön tettünk fel kérdéseket a politikai és a közéleti érdeklődéssel kapcsolatban. Abból a hipotézisből indultunk ki, hogy a két tényező összefügg egymással, de a politika negatív konnotációja miatt feltehető, hogy a politika iránt érezhetően, statisztikailag releváns módon kisebb lesz az érdeklődés. Ugyanilyen distinkciót, kontextuális különbséget tettünk más esetekben is. Nem azt kérdeztük, hogy politikai kérdésekben szokott-e interneten mobilizálódni a kérdezett, hanem hogy társadalmi problémákkal, közügyekkel kapcsolatban posztol, szavaz, vagy lájkol-e, vagy tagja-e valamilyen közéleti ügyet felvállaló internetes közösségnek. Véleményünk szerint, amennyiben beigazolódik a közélet és a politika közötti különbségtétel jogossága, a későbbi társadalomtudományi kutatásokban érdemes másoknak is figyelembe venni eredményeinket.

Az új részvétel demokratizációt elősegítő hatásának, a mobilizációs hipotézis érvényességének tesztelése érdekében a hagyományos, a direkt és az új részvételhez kapcsolódó attitűdök vizsgálatával csoportosítjuk a válaszadókat. A kutatás választ keres arra a kérdésre, hogy milyen demográfiai jegyekkel írhatóak le, milyen erőforrásokkal rendelkeznek, demográfiai szempontból jól elkülöníthetőek-e a három csoport tagjai? Azt várjuk, hogy Szabó Andrea és Kern Tamás azon állítása, miszerint a különböző tiltakozási és kampányaktivitások között jelentős személyi átfedés figyelhető meg (SZABÓ A.–KERN 2011, 70), érvényes lesz az új részvétel és a direkt részvétel vonatkozásában is. Szintén a fenti tanulmány alapján azt feltételezzük, hogy a vizsgált hallgatók a kevés involválódással járó, kicsiny személyes kockázattal járó, kevés erőforrást igénylő akcióformákat részesítik előnyben. Miután az új részvétel a direkt részvételi formáknál kevesebb involválódást, erőforrást igényel, azt várjuk, hogy az új részvételhez kapcsolódó cselekvési formákban bizonyulnak a hallgatók a legaktívabbnak.

Az elemzés során megkülönböztetjük a kizárólag hagyományos aktivitást mutató (választáson részt vevő) hallgatók csoportját, a kizárólag direkt részvétel terén aktív hallgatókat, valamint a csak online aktív fiatalokat. Külön figyelmet szentelünk a hagyományos, direkt és új részvételi formákban vegyesen részt vevő fiatalok csoportjának, illetve a különböző csoportok közötti kapcsolat vélhető okainak is.

Jóllehet az online részvétel korántsem zárja ki azt, hogy egy adott személy a részvétel hagyományos és direkt formáiban is részt vegyen, a társadalom egyes tagjai megelégedhetnek önmagában az új részvétel kínálta lehetőségekkel is. Kutatásunkban igyekszünk azonosítani azt a csoportot, amely kizárólag az új részvétel eszközeivel él. E csoporton belül megkülönböztetjük az új részvétel valamennyi formájában aktív hallgatókat, akiket Marichal (2012, 15) kifejezésével élve *mikroaktivisták*-nak nevezünk.

Elemzésünk során ötvözzük a szociológiai és a politikatudományi megközelítést, de az előbbit inkább csak kiegészítésként, a predisponáló tényezők azonosítására alkalmazzuk. Álláspontunk szerint a kibocsátó család és a hallgatók egyes kemény, objektív tényezői lehet, hogy csak közvetetten ugyan, de jelentőséggel bírhatnak az egyetemisták és főiskolások politikai érdeklődésére és aktivitására.

Kutatási kérdések

A fenti, elméleti kontextus alapján a magyar hallgatók politikai részvételének változását vizsgáló kutatásunk fő kérdései a következők:

K1. Milyen trend jellemzi a magyar hallgatók politikai érdeklődését, érvényes-e a vizsgált csoportra az a korábbi állítás, mely szerint a politika iránti érdeklődésük tartósan alacsony szinten állt be?

K2. Igazolható-e, hogy a közéleti és a politikai érdeklődés eltérő formájú, jellegű, hogy vannak olyan csoportok, amelyek akár a politika negatív kontextusa miatt csak a közéleti témák iránt érdeklődnek és elutasítják a politikait?

K3. Hogyan hat a minden hallgató számára lényegében szabadon és természetes létközegként rendelkezésre álló internet és az itteni szintéren kinyíló új részvételi lehetőség a participáció alakulására? Lehetővé teszi-e új csoportok közéletbe való bevonódását, másképpen van-e az internetnek demokratizáló hatása?

K4. Milyen demográfiai jegyekkel írhatóak le, demográfiai szempontból jól elkülöníthetőek-e a hagyományos, a direkt és az új részvétel terén aktív hallgatók csoportjai?

K5. A hallgatók által preferált részvétel különböző formái között politikai orientáció alapján megfigyelhető-e különbség?

K6. Milyen arányban tapasztalható a magyar hallgatók körében az új részvételi formákban való aktivitás? Hipotézisünk szerint a könnyű, csekély involválódással járó mobilizációs típus túlsúlyba kerül a másik két fő típusal szemben.

K7. Van-e a „like”-kal történő részvételnek hatása a „lábbal” történő részvételre? Hipotézisünk szerint az új részvétel elsősorban a direkt demokratikus részvételt befolyásolja, a hagyományos formákra érdemi hatása nincsen.

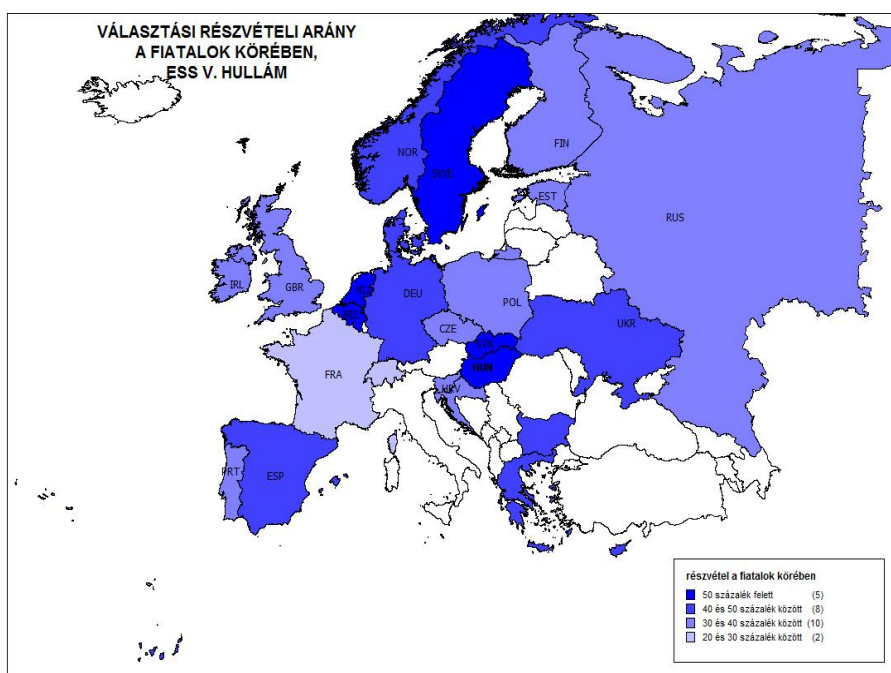
EREDMÉNYEK

Közéleti, politikai, érdeklődés

Ahogy ezt a Bevezetőben jeleztük, vizsgálatunkban abból az alapinformációból indultunk ki, hogy az European Social Survey 2010 őszi, 5. hullámának adatai a fiatal korosztályok esetében a politikusság kisebb mértékű pozitív elmozdulását jelezték. Bár több adat együttes vizsgálata azt mutatta, hogy a magyar fiatalok személyes integrációja európai szinten talán az

egyik legalacsonyabb volt 2010-ben,¹¹ a társadalmi integráció, ezen belül is a politikai aktivitás terén mintha valamivel kedvezőbb adatokat jelzett volna az adatfelvétel az előző hullámokhoz (és az *Ifjúság*-kutatások eredményeihez) képest. Milyen változásokról beszélünk? A nemzetközi adatok alapján kettősség írható le a magyar fiatalok politikusságát illetően. Egyrészt sem a megelőző, ESS 4. hullámhoz (2008) képest, sem az 5. hullámot (2010) tekintve nemzetközi viszonylatban nem történt érdemi előrelépés a magyar 15–29 évesek politikai érdeklődését tekintve. Ezzel szemben – köszönhetően a magyar fiatalok átlagot jelentősen meghaladó országgyűlési választói aktivitásának¹² – a politikai aktivitásuk érdemben javult az előző, 4. hullámhoz képest. Ez az adatsor „kilóg” a korábbi ESS-hullámok magyar adatainak trendvonalából.

1. ábra.
Választási részvételi arány az európai fiatalok körében,
ESS V. hullám, 25 ország
százalék

Forrás: ESS2010, saját számítás.

A változás magyarázó indokok közül három látszik plauzibilisnek:

- Az adatok elemzésekor figyelembe kell venni azt a lehetséges torzító hatást, hogy a 2010-es ESS-hullám Magyarországon két (országgyűlési és önkormányzati) egyértelmű győzelemmel járó választás utáni „eufóriás” időszakban készült. Az elmúlt évtizedek választásszociológiai vizsgálatai azt mutatták, hogy egy normál választási ciklusban egy ilyen mértékű győzelmet követően a magyar társadalom általános politika iránti érdeklődése, bizalmi attitűdje, általános várakozásai a „bandwagon effect”, a „győzteshez húzás” folytán, a szokásosnál, vagy éppen a félidőshöz képest jelentősebb, magasabb. Ezen hipotézis szerint e hatásmechanizmus alól a magyar fiatalok sem húzhatták ki teljesen magukat.

¹¹ Az európai átlaghoz képest kevésbé voltak boldogok, kevésbé élnek társasági életet, mint hasonló korú társaik. Az átlag európai 15-29 évesekhez képest valamivel kisebb arányban rendelkeznek olyan baráttal, ismerőssel, akivel személyes, legbensőbb magánügyeiket meg tudják beszélni és végül hasonló korú társaikhoz képest lényegesen kevesebbet járnak egyáltalán társaságba.

¹² A választási részvételt illetően a magyar fiatalok bekerültek az első négy ország közé.

- A második magyarázat arra utal, hogy Magyarországon az állami gondoskodás iránti vágy, az etatizmus elismerése fontos momentum, erős állampolgári igény, márpedig az állam működésének befolyásolásra lényegében egyetlen lehetősége van a magyar állampolgároknak: a választásokon való részvétel. Gyengíti ezt a magyarázatot azonban, hogy az elmúlt két évtizedben nem volt Magyarországon extrém magas részvételi arány, a választási részvételt illetően leginkább a *beállt* jelző használható, azaz a magyar választók kétharmada tekinthető a politikai társadalom részének (KERN–SZABÓ A. 2011, 26–27). Ugyanezen tanulmány mutat rá ugyanakkor arra is, hogy a magyar állampolgárok esetében európai viszonylatban is jóval magasabb a valós és a retrospektív választási részvétel különbsége, azaz a magyar választók hajlamosabbak „megszépíteni” választási részvételükre és szavazatukra vonatkozó emlékeiket (KERN–SZABÓ A. 2011, 31).
- Végül az utolsó magyarázat jelen tanulmányunk szempontjából is roppant figyelemre méltó. Ez a magyarázat az *Ifjúság*-kutatások¹³ eredményeiből indul ki és azt feszegeti, hogy felnövekvőben van egy – esetleg két – olyan nemzedék, amely joggal pályázik a generáció, sőt a politikai generáció címre. Szabó Andrea és Kern Tamás 2011-es tanulmányában azt írja, hogy az *Ifjúság2008* nagymintás ifjúságkutatás két generációs identitású erő az ún. *Critical Mass* és a *kuruc.info* nemzedék létrejöttét, felnövekedését illetően (SZABÓ A.–KERN 2011, 43). A 2010-es országgyűlési választás volt az első olyan jelentős politikai esemény, ahol a rendszerváltozás után felnőtt két új nemzedék esetleges generációs elitmozgalma, azaz pártja az LMP és a Jobbik érdemben színre lépett, ami pont a fiatalok számára jelenthetett „hívó szót”, az átlagosnál jobban éppen a fiatalokat mozgathatta meg. Ha igaz a generációs hipotézis, vagyis, hogy pont kb. 2010-re érett be a rendszerváltozás nemzedéke és ezzel párhuzamosan a 2010-es választások voltak az első „generációs választások”, annak hatásait és következményeit az *Aktív Fiatalok 2012* kutatásban az egyetemistákra és főiskolásokra vonatkoztatva is mérnünk kell.¹⁴

Az *Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012* vizsgálat a politikai érdeklődést az *Ifjúság*-vizsgálatok hagyományainak megfelelően¹⁵ ötfokú skálán mérte, így az adatok összehasonlíthatóak az *Ifjúság2000*, az *Ifjúság2004* és az *Ifjúság2008* egyetemistákra és főiskolásokra szűkített almintájával. Az alábbi ábrából kitűnik, hogy az *Ifjúság* vizsgálatok almintái nagyjából hasonló, 2,6 átlagpont körüli érdeklődési átlagot mutattak, ami azt jelenti, hogy 20 százalék körül mozgott a politika iránt érdeklődők (4-es és 5-ös érték) aránya. A magyar egyetemistákat és főiskolásokat vizsgáló *Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012* kutatásban ennél lényegesen magasabb érdeklődési mutatókat mértünk: az átlag 3,1 pont, így a politika iránt valamilyen szinten érdeklődők aránya 39 százalék.

¹³ *Ifjúság2000, Ifjúság2004, Ifjúság2008*. A kutatások eredményeiről részletesen lásd BAUER–LAKI–SZABÓ A. 2001; BAUER–SZABÓ A. 2005; BAUER–SZABÓ A. 2009.

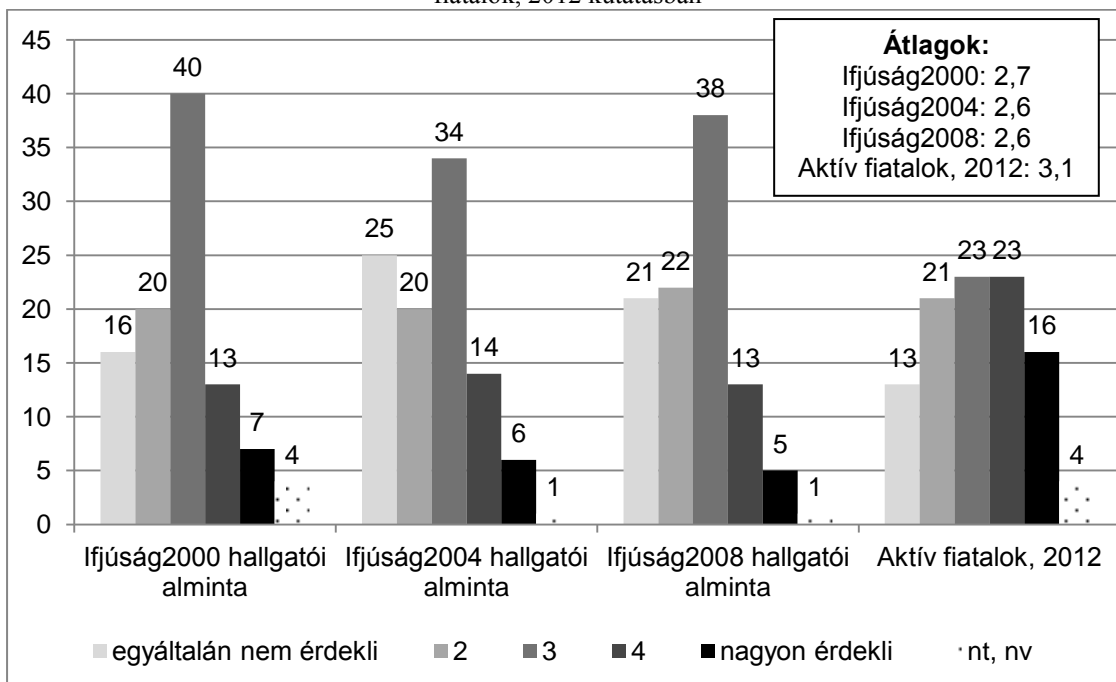
¹⁴ A Kuruc.info és a Critical Mass nemzedékről részletesen lásd Keil 2012, In: Szabó Andrea (szerk.), *Racionálisan Lázadó Fiatalok*, Budapest, 2012 157-183. A kérdés Jobbikra vonatkozó összefüggéseihez lásd: Róna-Sörös 2012. In: Szabó Andrea (szerk.), *Racionálisan Lázadó Fiatalok*, Budapest, 2012. 113-157.

¹⁵ Szemben például az ESS-sel, ahol négyfokú skálát alkalmaztak a kutatók.

2. ábra.

Mennyire érdeklí a politika?

1-től 5-ig terjedő skála megoszlása (és átlaga) az Ifjúság2000, Ifjúság2004, Ifjúság2008 almintáiban és az Aktív fiatalok, 2012 kutatásban

Forrás: Ifjúság2000 főiskolás, egyetemi almintája, Ifjúság2004 főiskolás, egyetemi almintája, Ifjúság2008 főiskolás, egyetemi almintája és Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012 kutatás, saját számítás.

Ez a releváns különbség mindenképpen magyarázatra szorul.

1. Módszertani okok. Egyrészt a különbség adódhat a mintavétel jellegéből. Ahogy arra a kötet elején utaltunk, az *Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012* adatfelvétele vegyes, internetes és személyes mintán készült. Összességében az online kitöltés dominál, hiszen az 1700 főből 1450 fő volt az, aki a www.aktivfiatalok.hu/kerdoiv honlapon töltötte ki a kérdőívet, míg a személyes mintakiegészítés összesen 250 fő körében történt. Az adataink alapján az online mintába került nappali tagozatos főiskolások és egyetemisták politikai érdeklődése lényegesen magasabb, mint a face to face mintába kerülteké (3,1 pont vs 2,7 pont). Az is kitűnik, hogy a személyes kitöltők indexértéke statisztikai értelemben megegyezik az *Ifjúság*-vizsgálatok során mért eredménnyel. Véleményünk szerint ezek az adatok azt jelentik, hogy a kérdőívkitöltés – és nem az internetezés, mert az már szinte mindenkire jellemző – önmagában is egyfajta aktivitásként fogható fel. Tehát az internetes oldal elé eleve azok ültek, akik rendelkeztek valamiféle – akár minimális és nem feltétlen politikai-közéleti – érdeklődéssel, volt késztetésük a témáról való gondolkodásra. Fontosnak tartjuk ismételten leszögezni, hogy a mintánkban óhatatlanul felülreprezentáltak a politikai affinitást mutató hallgatók (Tíz honlap látogatóból kb. kettő töltötte ki hitelesített vagy nem hitelesített módon a kérdőívet). Ugyanakkor ennek a rétegnek a felülbecslése minden közvélemény-kutatásra jellemző. A személyes megkeresésnél ma már csak minden második-harmadik válaszadó áll a kérdezőbiztos rendelkezésére, a telefonos kutatásoknál pedig csak minden ötödik-tizedik. Ezek a kutatások is ugyanúgy alulbecslik a válaszadástól elzárkózó állampolgárokat, akikből a politika érdektelenséget vagy éppen ellenérzést vált ki.
2. Generációs okok. A másik magyarázat politológia jellegű, és kapcsolódik a generációs hipotézishez. Ha elfogadjuk, hogy felnőtt a rendszerváltozás politikai generációja, a Critical Mass és Kuruc.info nemzedék, akkor vélelmezhető, hogy a mintába került

nappali tagozatos egyetemisták és főiskolások politikai érdeklődése azért is magasabb, mert másképp, nyitottabban, érdeklődőbben fordulnak a politikai kérdések irányába. Egyrészt találhattak maguknak olyan politikai erőket, amelyek politikai üzenetei, nézetei iránt fogékonyabbak, amelyeket fontosabbnak tartanak, azaz kialakulhatott keresleti oldal, de ezek az erők – különösen a Jobbik – igényt tartanak az aktív politikai közreműködésükre, azaz van kínálati oldal is. Ez feltétlenül újdonság a korábbi időszakokhoz képest, és visszatérést jelent a 20 évvel korábbi generációs identitású Fidesz-korszakhoz. Ezen magyarázat validitását azonban érdemes tovább vizsgálni.

3. Politikai okok. Végül az is feltételezhető, hogy az Orbán-kormányval kapcsolatos nagy várakozásokat követő törvényszerűen bekövetkező kiábrándultság, az oktatáspolitikai vitatható döntések¹⁶ is aktívabbá tehetik a felsőoktatásban hallgató fiatalokat. Ezek a hallgatók – ahogy erre az *Iffúság*-vizsgálat is rámutatott – egyébként is érdeklődőbbek, politikusabbak a többi hasonló korú fiatalhoz képest. És ne feledkezzünk el arról sem, hogy az egyetemi fiatalság magas politikai aktivitásának vannak történelmi hagyományai (1848, 1948, 1956) és indokai is.

Az ifjúsági társadalom politikai érdeklődésének társadalmi, szociológiai és ideológia karakterét részletesebben vizsgálták az elmúlt években (ÖRKÉNY–SZABÓ I. 1999, SZABÓ A.–KERN 2011, LAKI–SZABÓ A. 2012). Ezekből a tanulmányokból kiderül, hogy a politikai érdeklődés több tényező együttes hatásaként alakul ki. Egyértelműen kimutatható a politikai szocializáció hatása, a kibocsátó család társadalmi hierarchiában elfoglalt pozíciója, de nem elhanyagolhatóak nehezen mérhető egyéni adottságok, prediszponáló tényezők sem.

Az *Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012* kutatás megerősíti a fentieket. Vizsgálatunkban a politikai affinitás jellegzetes rajzolatot mutat. Egy összességében 37 kérdésből¹⁷ álló regressziós modell alapján¹⁸ kijelenthető, hogy az egyetemi és főiskolai hallgatók körében mérhető politikai érdeklődés tipikusan összefügg szocio-demográfiai és szocio-kulturális tényezőkkel. Egyértelműen fennáll az a más kutatásoknál jelzett összefüggés, hogy a férfi hallgatók politikai affinitása jóval magasabb, mint a nőké, a budapestieké magasabb, mint a vidéki városokban, községekben élőké. A kibocsátó család háttere, valamint a hallgató vélt státusa szintén fontos tényező: minél magasabb társadalmi osztályba sorolja magát a kérdezett, annál inkább érdeklődik a politika iránt, továbbá minél magasabb az apa iskolai végzettsége, annál inkább fogékonyabbnak tűnik a megkérdezett a politikára.

A politika iránt – az átlaghoz képest – a legérdeklődőbbek a társadalomtudományi képzésekre, jogi- és igazgatási területre, a művészeti képzésekre, valamint a bölcsészszakokra járók. A legkisebb affinitással a sporttudományt hallgatók, az orvos és egészség tudományi képzésre, valamint a műszaki karokra, intézményekre járók rendelkeznek. Ha az intézmény jellegét nézzük, megállapítható, hogy az egyetemisták, azaz az állami egyetemeken, de

¹⁶ Az államilag finanszírozott férőhelyek jelentős és váratlan szűkítése, az államilag finanszírozott hallgatók kötelező szerződés kötése, a tervezett hallgatói juttatási rendszer átalakítása, a felsőoktatási rendszer gyökeres átszervezési kísérlete.

¹⁷ A 37 kérdés öt fő témakört ölel fel:

- a.) hallgatói létre vonatkozó speciális jellemzők (képzési terület, képzés jellege);
- b.) kibocsátó család jellemzői (apa, anya iskolázottsága, társadalmi státus);
- c.) a fiatal szocio-demográfiai jellegzetességei (nem, állandó lakhely, saját anyagi helyzet megítélése);
- d.) politikusság (ideológiai karakter, pártovatartozás, demokrácia működésének megítélése és a demokrácia vs. diktatúra elfogadása);
- e.) értékpreferencia. Az értékpreferenciákról lásd: Keil 2012, In: Szabó Andrea (szerk.), *Racionálisan Lázadó Fiatalok*, Budapest, 2012 157-183. Nem került viszont a modellbe az intézményekbe vetett bizalom, mert álláspontunk szerint az eleve függ a politikusságtól és az értékpreferenciáktól.

¹⁸ A stepwise módszerrel készült modellbe szokatlanul nagyszámú, 13 változó került. Az összmagyarázó érték $R^2=0,248$. A politikai érdeklődésre a legnagyobb befolyást a nem gyakorolja ($\beta=-0,254$, $\text{sig}=0,000$).

leginkább az egyházi egyetemeken hallgatók a leginkább nyitottak a politika iránt. Nem véletlen, hogy a vallásosság (egyház tanítását követem) és a politikai érdeklődés összefügg egymással.

Végül politikai preferenciák, ideológiák szerint megállapítható, hogy kiemelkedően érdeklődnek a közéleti kérdések iránt a pártot választani tudók, ezen belül is a DK szavazói és a Jobbik hívei. Átlag feletti érdeklődést mutatnak a bal-jobb skálán önmagukat jobbra helyezők (1–7 fokú skála 6-os, 7-es érték), valamint az önmagukat balközépre helyezők.

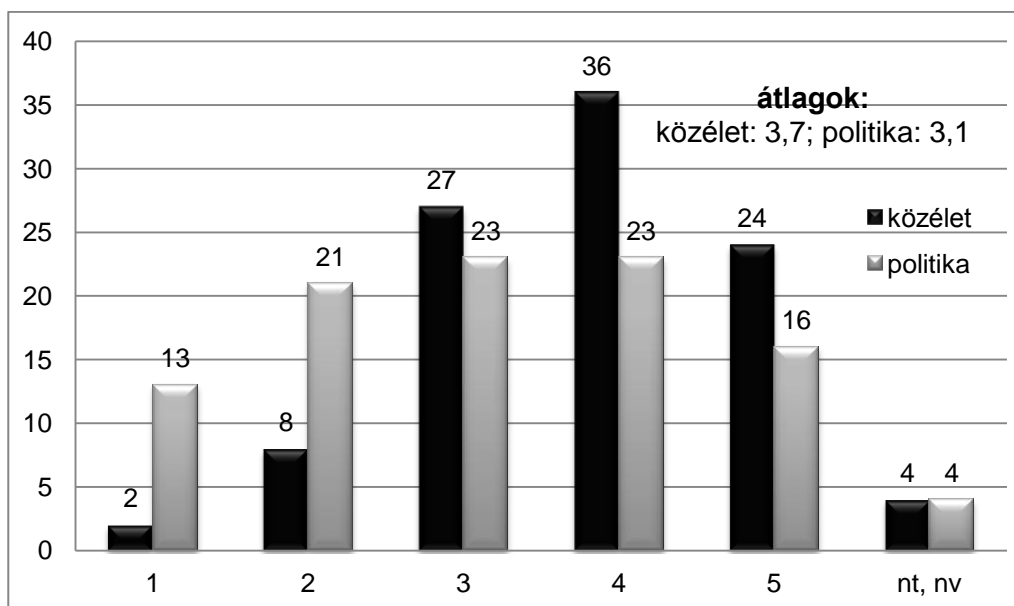
A liberális-konzervatív skálán határozottan a konzervatív oldal felé billen a mérleg, és ugyanez a helyzet a mérsékelt-radikális skálával a radikális irányába is. Értékpreferencia alapján megállapítható, hogy a fogyasztói–materiális faktorba tartozók inkább, az apolitikus faktorhoz sorolódó fiatalok pedig kevésbé érdeklődnek a politika iránt.

Korábban jeleztük, hogy kutatásunk alkalmas lehet egy metodológiai jellegű problémában való elmélyülésre. Ahogy azt több korábbi vizsgálat megállapította, a politikának, mint kifejezésnek erős negatív kontextusa van a társadalomban, a politikát ugyanis szűken értelmezve a pártpolitikával azonosítják, ezért is lehetséges, hogy nemzetközi kontextusban is nagyon alacsony a magyar társadalom politikai érdeklődése (KERN–SZABÓ A. 2011). Másképpen, vajon a magyar társadalom politikával szembeni negatív attitűdje akkor is fennáll-e, ha nem kifejezetten a „politika” kifejezést alkalmazzuk, teszteljük, hanem helyette más fogalmakat vezetünk be? Kutatásunkban ezért nemcsak közvetlenül a politika, de a „közéleti kérdések, közéleti, társadalmi problémák” iránti érdeklődést is teszteltük. A kapott eredmények alapján a két terület nagyon közel áll, de nem teljesen mosódik egybe a fiatalok gondolkodásmódjában. A két változó közötti korreláció értéke nagyon magas, $r=0,7$ ($\text{sig}=0,000$). Ráadásul a két változó között nagyon magas a szimmetrikus együtt járás, azaz ha valaki az egyik változón 1-es, akkor a másikon is 1-es pozíciót vesz fel, az 5-ös értékhez pedig legnagyobb részt 5-ös érték párosul (természetesen a többi 2, 3, 4 pozícióban is tapasztalható az összefüggés).

Szociodemográfiai/szocio-kulturális tényezők, valamint képzési szerkezet szempontjából nincs érdemi különbség a politika és a közélet iránt érdeklődők között. Vagyis az átlaghoz képest jobban érdeklődnek a közéleti ügyek iránt a jogi- és igazgatási területre, a társadalomtudományi képzésekre, a bölcsészképzésre, a művészeti képzésekre járók, és az egyházi felsőoktatási intézményben hallgatók. Azok, akiknek a kibocsátó családja magasabb státusú, az apa magas iskolázottságú, anyagi helyzetük kedvezőbb. A politikai és ideológiai hovatartozást tekintve a DK szavazói, az LMP hívei, valamint a jelenlegi pártok közül az egyikre sem szavazók rendelkeznek nagyobb közéleti affinitással.

A fenti adatok alapján kétségtelenül a közéleti, társadalmi problémák iránti érdeklődés magasabb, intenzívebb. Viszont új társadalmi alcsoportok „belépéséről”, „bevonódásáról” nincs szó, hanem a közélet iránt egyébként is érdeklődők érdeklődnek a politika iránt és fordítva. Összességében, véleményünk szerint a módszertani kísérletet érdemes tovább folytatni, más vizsgálatokban is alkalmazni, mert az elsődleges eredmények, a primer kísérlet kedvező eredményt hozott.

**3. ábra. Mennyire érdeklik a közéleti kérdések, közéleti, társadalmi problémák?
Mennyire érdekli a politika?**
1-től 5-ig terjedő skála megoszlása és átlaga

Forrás: Aktív Fiatalkok Magyarországon, 2012 kutatás, saját számítás.

Politikai aktivitás

Ahogy arra a Bevezetőben utaltunk, a politikai participációnak többféle módozata, repertoárja lehetséges, amely a szubjektumtól más-más bevonódást, befektetést és egyéni/közösségi kockázatot igényel. Kutatásunkban megkülönböztetjük

1. a hagyományos vagy másképpen szokásos, bevett részvételt;
2. a direkt demokratikus részvételt (tiltakozás és kampányaktivitás) és végül
3. az új részvételt, vagy másképpen virtuális aktivitást.

A három aktivitási típust egyenként és összességében – egy modell keretében – azonos metodikával vizsgáljuk meg, arra keresve a választ, hogy a magyar egyetemisták és főiskolások körében valóban lehet-e új típusú aktivitásról, új részvételről beszélni, minőségileg valóban mást jelent-e az online participáció a korábban is vizsgált részvételi formáktól. Nagyon fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy a választási hajlandóság esetében egy jövőbeli magatartást, a direkt demokratikus és online részvétel esetében már realizálódott aktivitást vizsgáljuk. Ez torzíthatja a kapott eredményeket. Választásszociológiai axióma ugyanis, hogy a várt részvétel soha nem egyezik meg a valós részvétellel: a várt mindig nagyobb, mint a megvalósult.¹⁹ Fontos megjegyezni, hogy elvileg az egyetemi és a főiskolai hallgatók a felnőtt társadalmon belül privilegizált helyzetben vannak az idejük szabad felhasználása szempontjából. A vizsgaidőszaktól – azaz decembertől február elejéig, illetve május közepétől július elejéig – eltekintve több szabadidejük lehet, amely – mint az elméleti keretet bemutató alfejezetből kitűnt –, akár magyarázó faktora is lehet a részvételnek, illetve a nem részvételnek. Arra azonban érdemes felhívni a figyelmet, hogy időfelhasználás szempontjából a magyar felsőoktatási hallgatók nagyon is differenciáltak, vannak olyan

¹⁹ Az, hogy mennyivel nagyobb az esetek többségében konkrét politikai szituáció függvénye. Éles politikai helyzetben a kettő közel áll egymástól, egyértelmű, lefutottnak tűnő, vagy kis politikai mozgásterű, kevésbé érdekes helyzetben akár lényegesen is eltérhet.

képzési területek, pl. orvosok, ahol a középiskolai leterheltséget meghaladó és folyamatos a terhelésük, szabadidejük ennek megfelelően roppant korlátozott.

Hagyományos részvétel

A hagyományos, a polgári demokráciák kialakulásának kezdete óta bevett politikai participációs formák közül az *Aktív Fiatalok 2012* kutatás az aktuális választási hajlandóságot, azaz a most esedékes parlamenti választásokon való részvételi hajlandóságot és a szervezeti tagságot vizsgálta.

Választási részvételi szándék²⁰

Ahogy arra fentebb utaltunk az ESS2010 hulláma a fiatalok körében a választási részvételt tekintve érdemi elmozdulást mutatott a megelőző méréshez képest. Hipotéziseinkben azt feltételeztük, hogy ennek bizonyos következményeit és hatásait az *Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012* vizsgálatban is mérni fogjuk. A kutatás a magyar nappali tagozatos főiskolások és egyetemisták mérsékelt, 50 százalékos választási hajlandóságát mérte, azaz ennyien jelezték, hogy biztosan részt vennének egy most vasárnap esedékes parlamenti választáson. Ez az adat ugyanakkor magasabb, mint az *Ifjúság2008* vizsgálat hasonló mintán mért eredménye (41%), de lényegesen nem marad el a nagy magyar közvélemény-kutató cégek 2011. december és 2012. január folyamán egész lakosságra vonatkoztatott részvételi szándékától.²¹

A választási participációt illetően az egyetemistákra is vonatkoztathatóak azok a választói döntések szociológiai modelljében axiómaként kezelt tételek, melyek szerint a férfiak, a budapestiek és a magasabb státusúak (kibocsátó családból érkezők) az aktívabbak:

- A főiskolára, egyetemre járó férfiak 60, a nők 54 százaléka venne részt biztosan egy most esedékes választáson,
- a fővárosi állandó lakhellyel rendelkező egyetemisták, főiskolások kétharmada, az egyéb városban élők 53 százaléka lenne aktív,
- a gondok nélkül élők 61, a nélkülözések között vagy hónapról hónapra élők már kevesebb mint 50 százaléka venne részt az országgyűlési választáson;
- a legfeljebb 8 osztályt végzett apák gyermekei körében a részvételi szándék 40 százalékos, szemben a doktori fokozattal rendelkező apák gyermekeinek 73 százalékaival;
- végül az önmagukat alsó osztályba sorolók egyharmada, a felsőközép/felső csoportba sorolók valamivel több mint kétharmada biztos résztvevője a választásnak.

A kutatás fontos eredménye, hogy a hagyományos, szociodemográfiai tényezőket tekintve, nem mutatható ki érdemi eltérés a választási részvételükről nyilatkozó hallgatók és a magyar felnőtt lakosság egésze között.

Eredményeink alapján ugyanakkor a politikusságnak, a politika világával kapcsolatos tényezőknek a fentieknél is kiemelkedőbb hatása, szerepe van a választási részvételt illetően. Politikai, ideológiai karakter, kötődés alapján ugyanis a választási részvételi szándék legmagasabb a DK-szavazók körében, őket követik a Fidesz és a Jobbik-hívek 70 százalékos aránnyal, valamint az MSZP-szavazók 66 százalékkal, míg az LMP szavazói ezen vizsgálat alapján kevéssé tűnnek aktívoknak. Fontos adalék – és ezt a tételt a választásszociológia is ismeri és rendszeresen vizsgálja – hogy a preferenciájukat titkoló nappali tagozatos főiskolások és egyetemisták részvételi szándéka szintén átlagot meghaladó. A fenti adatok

²⁰ Az egyes pártok szavazóbázisainak jellegzetességeit a *Racionálisan Lázadó Fiatalok* (szerk.:Szabó Andrea) kötet több tanulmánya is részletesen elemzi.

²¹ Erről részletesen lásd www.median.hu; www.ipsos.hu; www.tarki.hu és www.szazadveg.hu.

után persze nem véletlen az sem, hogy a jobboldali orientációjú fiatalok (1–7-ig terjedő skálán 7-es és 6-os kategória), valamint az önmagukat kettes pontra helyezők választási aktivitása a legmagasabb, 70 százalékot meghaladó, sőt az önmagukat 7-es kategóriába sorolók esetében ez az arány eléri a 80 százalékot. Ezt a tételt erősíti, hogy a választási részvételt magyarázó regressziós modellbe a nemzeti-konzervatív ideológiát valló hallgatók pozitív előjellel kerültek be.²² Ugyanígy dől el a görbe a konzervatív, valamint a radikális főiskolások és egyetemisták irányába. Az persze egyáltalán nem meglepő, hiszen korábbi kutatások alapján is tudható, hogy a politikai érdeklődés statisztikailag markáns összefüggésben áll a választási aktivitási szándékkal (és egyébként bármiféle politikai aktivitással),²³ a választásokon biztosan részt venni kívánók politikai érdeklődési átlaga magas, 3,59 pont. Sőt, a politikai érdeklődés elemzése során alkalmazott regressziós statisztikai eljárás számításai szerint éppen a politikai érdeklődés határozza meg leginkább, hogy a hallgató részt kíván-e venni a választáson vagy sem ($R^2=0,178$, $\beta=0,421$, $\text{sig}=0,000$). A demokrácia – diktatúra – rendszeremlegesség megítélését illetően a határozott véleményt kifejtők választási aktivitása magas.

Ha a korosztály-, és státus-specifikus dimenziókat (egyetem, képzési terület jellege) vizsgáljuk, megállapítható, hogy az egyházi intézményekben hallgatók messze a legmagasabb részvételi szándékról tesznek tanúbizonyságot (73%), szemben például az állami főiskolára járók 47 százalékával. Az állami egyetemeken hallgatók választási aktivitása a második legjelentősebb (58%), míg a magán főiskolára járók 54 százaléka jelezte, hogy biztosan részt venne egy most esedékes parlamenti választáson. A választási részvétel különbségei hasonlóak a képzési területeket vizsgálva, mint a politikai aktivitás során talált különbségek, azaz a választási részvételüket biztosra ígérők között az átlagot meghaladó arányban találhatóak társadalomtudományi, jogi- és igazgatási, bölcsész és művészeti képzési területre járó hallgatók. Érdekes ugyanakkor, hogy bevonódtak a természettudományi képzési területre járók (a stepwise módszerrel készült regressziós számításban második legerősebb magyarázó változóként $\beta=0,113$, $\text{sig}=0,000$). Képzési szintet vizsgálva megállapítható, hogy a választási részvételi hajlam erősödik az életkor és így a képzési szint emelkedésével: legmagasabb a mesterképzéses, illetve a PhD-hallgatók körében, míg a legalacsonyabb a főiskolai²⁴ szintű képzésre járók körében.

Szervezeti tagság, szervezettség

A magyar fiatalok formális szervezettségéről az elmúlt 10 évben számtalan, az elméleti alfejezetben már jelzett tanulmány jelent meg (lásd pl. *Ifjúság*-kutatások eredményei), amelyek egyöntetűen egy alulszervezett, dezintegrált ifjúsági társadalom képét rajzolják le. Minden vizsgálat jelezte ugyanakkor azt is, hogy az ifjúsági társadalmon belül az egyetemisták és főiskolások kicsiny szigeteket alkotnak. Ők azok, akik relatíve a legaktívabbak, relatíve a legnagyobb arányban – az egyetemre járóknak pl. az 55 százaléka – rendelkeznek formális vagy informális szervezeti kötődéssel (SZABÓ A.–KERN 2011, 69). Az *Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012* kutatás megerősíti a fenti megállapítást. Úgy tapasztaltuk, hogy a mintába került felsőoktatási hallgatók mérhető arányban vannak jelen bizonyos organizációkban: 65 százalékuk kötődik legalább egy formális szervezethez és mintegy

²² A stepwise módszerrel készült számítás során 5 változó kerül a modellbe. Összmagyarázó érték (R^2) 0,211. A számítás eredményeit – miután viszonylag kevés változó kerül a modellbe, azaz az értelmezés viszonylag egyszerű – a Mellékletben közöljük (1. táblázat).

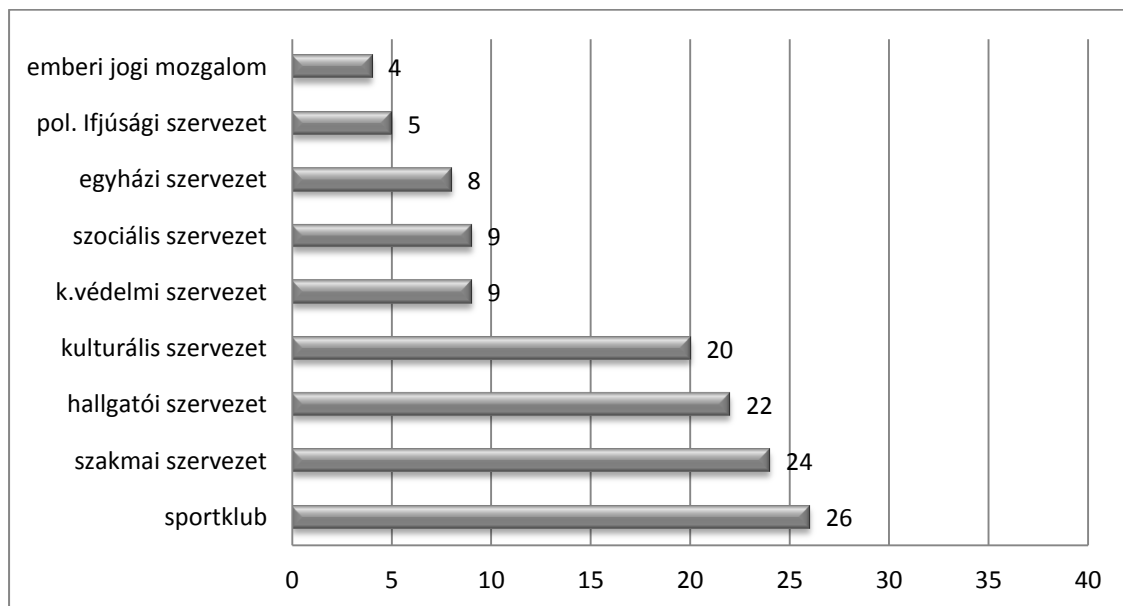
²³ A Pearson-féle korrelációs együttható (r) értéke 0,418 ($\text{sig}=0,000$).

²⁴ Főiskolai szintű, illetve régi egyetemi képzésre járók.

harmaduk szervezetlen.²⁵ Ezen belül is az egy, legfeljebb két szervezethez való kötődés a legdominánsabb.

Ahogy ezt az *Ifjúság*-vizsgálatok mindegyike jelezte, a magyar fiatalok körében a sportszervezetekhez való kötődés a legmagasabb arányú. Az ugyanakkor már kifejezetten a felsőoktatási hallgatókra jellemző, hogy közel ilyen magas körökben a szakmai, tudományos és a hallgatói szervezetekhez való kötődés.

4. ábra. Kapcsolódik-e valamilyen módon az alábbi (formális) szervezetekhez?
az igen válaszok százalékos megoszlása

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012 kutatás, saját számítás.

Vizsgálódásunk szempontjából fontos adat, hogy az egyetemisták és főiskolások mindössze 5 százaléka jelezte, hogy kötődik valamelyik politikai ifjúsági szervezethez. Ez az adat valamivel magasabb mint az *Ifjúság*-vizsgálatok eredménye. Az átlaghoz képest messze a legkiemelkedőbb politikai ifjúsági szervezeti kötődéssel rendelkeznek az egyházi egyetemre járók, a társadalomtudományi, a jogi, a művészeti és részben a bölcsészettudományi képzést folytató hallgatók. A kibocsátó család társadalmi háttere jelen esetben kevésbé befolyásolja a szervezettséget. Sokkal fontosabb tényező viszont a hallgató ideológiai hovatartozása. Bár a Pearson-féle korreláció nem túl erős, de egyértelműen szignifikáns kapcsolatot mutat a különböző ideológiai karakterű fiatalok és a politikai ifjúsági szervezetekhez való kötődés között. Az összefüggés röviden úgy írható le, hogy minél inkább jobboldali, minél inkább konzervatív és minél inkább radikális egy fiatal, annál inkább valószínűsíthető, hogy rendelkezik politikai ifjúsági szervezeti kötődéssel.²⁶ Az persze nyilvánvaló, hogy a politikai és társadalmi/közéleti problémák iránti fogékonyság, valamint a mindenkor politikai helyzet megítélése markánsan felerősíti a politikai szervezeti kötődést. Egy 35 kérdést tartalmazó regressziós modell eredményeit vizsgálva megállapítható, hogy a politikai ifjúsági szervezeti kötődést nehezen lehet a rendelkezésre álló kérdéspark alapján modellezni. A számítás alapján ugyan három tényező együttes hatását írhatjuk le:

- a.) politika, illetve társadalmi problémák iránti érdeklődés intenzitása;

²⁵ Külön kérdeztük a lazább közösségekhez, mozgalmakhoz (pl. zenekar, hobbi csoportok, filmklubokhoz, körököz) való kötődést. Adataink szerint ez némiképp alacsonyabb, 57 százalék.

²⁶ Az önmagukat jobboldalra sorolók 13, a konzervatívok 18, a radikálisok 17 százaléka számol be ifjúsági szervezeti kötődésről. A Pearson-féle χ^2 próba minden esetben erős szignifikáns.

b.) a demokrácia működésének a megítélése,

c.) más, nem parlamenti pártokhoz való tartozás (tehát a direkt politikai mezőből, a parlamentből kiszoruló pártok támogatói),²⁷

ugyanakkor az összmagyarázó erő kicsi ($R^2=0,078$), azaz a modellbe nem került egyéb más tényezők magyarázzák inkább a politikai szervezetekhez való kötődést.

Vizsgálataink azt mutatják, hogy a politikai ifjúsági szervezetekhez való kötődés és a többi szervezethez való kapcsolódás között igen kevés kapcsolat mutatható ki. Talán az emberi jogi mozgalmakkal és a szakmai/tudományos organizációkkal lehet kimutatni valamiféle, statisztikai értelemben szignifikáns, de nagyon csekély mértékű kapcsolatot. Metodológiai és részben tartalmi megfontolásból az látszik logikusnak, hogy a későbbi elemzésünkbe és modellépítésünkbe a szervezeti tagságok különböző repertoárja közül a politikai jellegűeket vonjuk be. A hagyományos részvétel másik alkotórészének, a választási részvételnek és a politikai ifjúsági szervezeti tagságnak a kapcsolatát elemezve ugyanakkor az látszik, hogy a politikai ifjúsági szervezetek tagjainak 85 százaléka egyébként is részt venne a választáson, azaz az átfedés a két tényező között rendkívül magas. A később felvázolásra kerülő részvételi modellünk értelmezését érdemben nem vinné előre a politikai ifjúsági szervezetek tagjainak külön bevonása.

Direkt demokratikus részvétel

A korábban már többször idézett European Social Survey (ESS) hagyományosan hét direkt demokratikus részvételi²⁸ formában való elmúlt egyéves aktivitást tesztel.²⁹ Egy általunk készített index alapján 0 értékét kap a kérdezett, ha semmiféle direkt demokratikus aktivitást nem folytatott az elmúlt egy évben és 7-et, ha az összes tesztelt formát használta az elmúlt 12 hónapban. Az alábbi ábra eredményei szerint 2010-ben a magyar és az európai fiatalok direkt demokratikus participációja alacsony intenzitású, nem éri el az egy egészes értéket sem, ugyanakkor a magyar fiataloké még ezen belül is meglehetősen távol áll az európai átlagtól:

- 15–19 évesek a 26 ország közül a 24.-ek,
- a 20–29 évesek pedig a 21.-ek voltak.

Összességében 2010-ben, a 15–29 éves magyar fiatalok a 26 ország közül a 21. helyre kerültek (indexérték=0,35). Egy nagyon fontos változásra azonban érdemes felhívni a figyelmet: az ESS előző, 2008-as hullámához képest 2010-re érdemben növekedett a magyar fiatalok direkt participációs indexértéke. 2008-ban a 28 ország közül a magyar 15–29 évesek az utolsó előtti pozíciót foglalták el a hét aktivitási formában való részvétel alapján képzett index sorrendjében 0,24 indexpontos értékkel (SZABÓ A.–KERN 2011, 73). Az alábbi ábrából kitűnik, hogy nemcsak összességében, a 15–29 évesekre vonatkozóan érzékelhető a növekedés, hanem az egyes korcsoportokban külön-külön is. A legnagyobb változás épp az

²⁷ A modell eredményeit részletesen lásd a Mellékletben 2. táblázat.

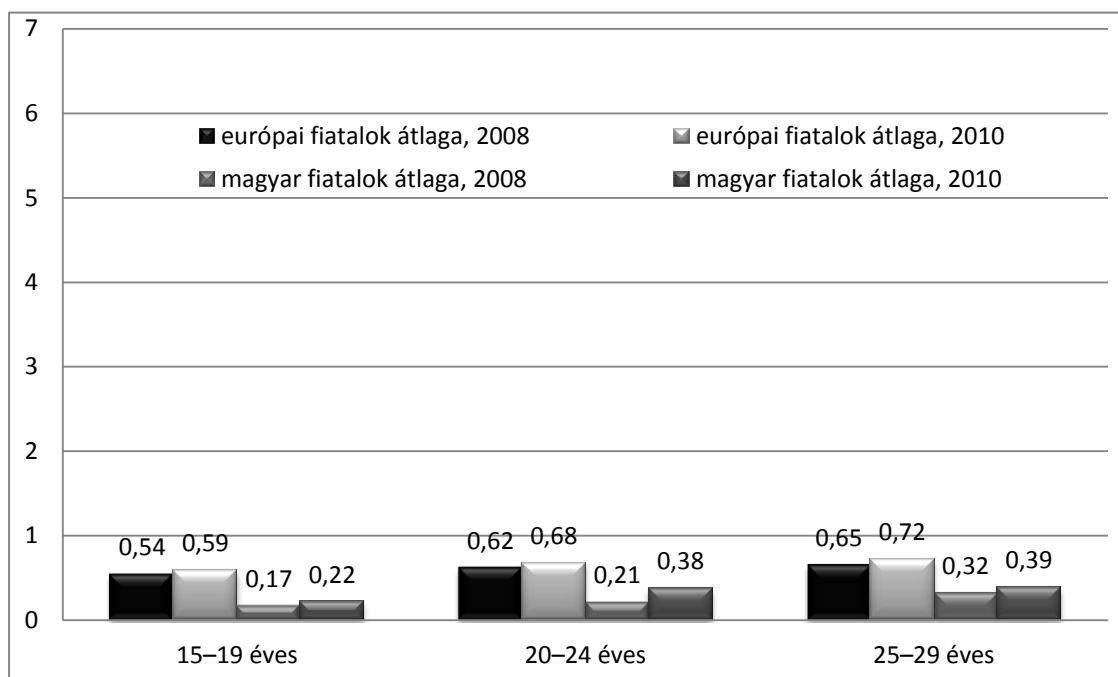
²⁸ A direkt demokratikus aktivitás nem teljesen szinonimája a tiltakozásnak. Ebben az esetben ugyanis a tiltakozáskutatók által egyébként nem vizsgált közvetlen kampánytevékenység is a fogalom hatókörébe tartozik. A tiltakozás fogalmáról lásd Szabó Máté vagy Szabó Andrea írásait.

²⁹ Előfordult-e, hogy

- ...kapcsolatba lépett politikussal, kormányzati, vagy önkormányzati képviselővel az elmúlt 12 hónap során?
- ...tevékenykedett politikai pártban vagy más politikai szervezetben az elmúlt 12 hónap során?
- ...részt vett más szervezet vagy egyesület munkájában az elmúlt 12 hónap során?
- ...viselt, vagy kihelyezett választási kampányjelvényeket/jelképeket az elmúlt 12 hónap során?
- ...tiltakozó levelet, nyilatkozatot írt alá az elmúlt 12 hónap során?
- ...részt vett törvényes, nyilvános felvonuláson az elmúlt 12 hónap során?
- ...szándékosan nem vásárolt, bojkottált bizonyos termékeket az elmúlt 12 hónap során?

elemzésünk szempontjából meghatározó 20–24 éves korosztályon belül következett be.³⁰ Az ESS2012 adatai mintha a magyar fiatalok direkt demokratikus participációjának növekvő tendenciáját mutatták volna.

5. ábra. Direkt demokratikus akcióformákban való részvétel
0–7-ig terjedő index átlaga

Forrás: ESS 2010-es hullám. Saját számítás

Az *Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012* kutatás megerősíti az ESS 2010-es hullámában tapasztaltakat. A vizsgálatunkba került magyar felsőoktatási hallgatók direkt demokratikus aktivása valóban jelentős. Nyolc kérdésből³¹ képeztünk egy indexet, ahol 0 azt jelentette, hogy a hallgató semmiben sem vesz részt, 8 pedig, hogy mindenben részt vesz. A direkt demokratikus participációs indexátlag ebben az esetben 1,94 indexpont, ami azt jelenti, hogy 22 százalékuk nem vesz részt semmiben, 64 százalékuk pedig legalább egy direkt demokratikus aktivitási formáról állította, hogy valaha életében részt vett már ilyen akcióban (14% adathiány).³² Érthető módon az egy, legfeljebb két repertoár típus választottsága a legmagasabb (20–20 százalék), de érdekességként megállapítható, hogy volt néhány olyan fiatal, aki állítása szerint mind a nyolc repertoár típust alkalmazta már eddigi élete során.

³⁰ Sajnálatos módon az ESS adatfelvételben nem lehetséges az egyébként is alacsony elemszámú 15–29 éves korcsoport egyetemista, főiskolás almintára való leszűkítése.

³¹ Az alábbi tevékenységek közül részt vett-e *valaha* bármelyikben:

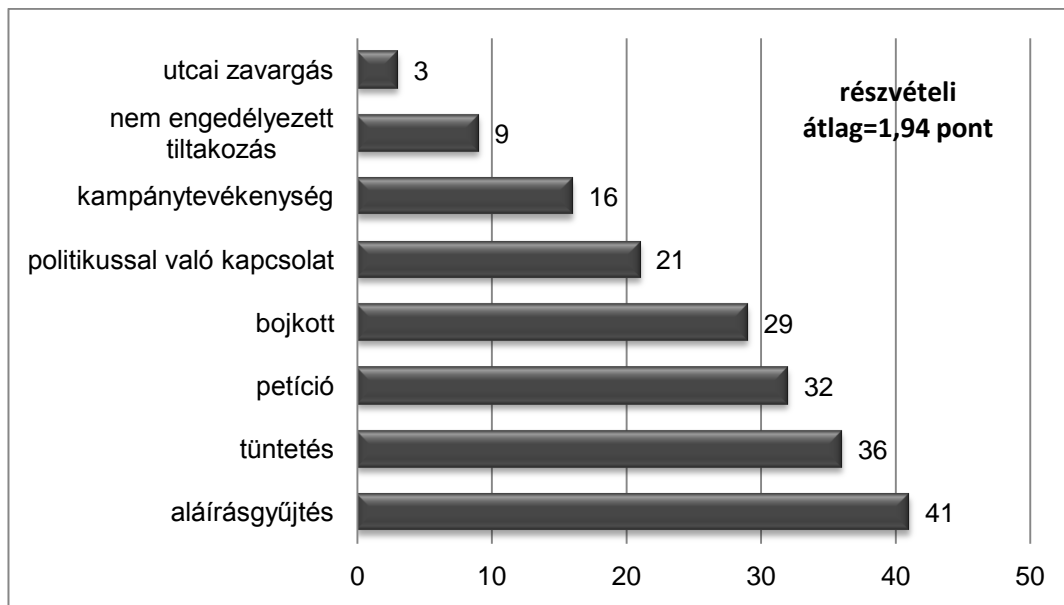
- ... aláírásgyűjtésben (az ábrában lásd aláírásgyűjtés);
- ... politikai nyilatkozatok, kezdeményezések, petíciók aláírása (petíció);
- ... törvényes demonstráció, tüntetés (tüntetés);
- ... nem engedélyezett tiltakozó megmozdulás (nem engedélyezett tiltakozás);
- ... utcai zavargás;
- ... szándékosan nem vásárolt, bojkottált bizonyos árucikket (bojkott);
- ... kampánytevékenység (ajánlószelvény gyűjtése, plakátragasztás). Valamint

Milyen gyakran szokott közvetlen kapcsolatba kerülni politikusokkal (rendszeresen és alkalmanként együttesen) (politikussal való kapcsolat).

³² Szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy az ESS2010, illetve az Ifjúság2008 és az Aktív Fiatalok adatai a különböző itemek, valamint a különböző kérdésfeltevés (pl. 12 hónap versus valaha) miatt közvetlenül nem összehasonlíthatók!

Az alábbi ábrából kitűnik, hogy a magyar felsőoktatási hallgatók körében a legnépszerűbb tiltakozási formák az ún. konvencionális meggyőző jellegű akciók, mint az aláírásgyűjtés, a petíció és a tüntetés. Ezek legfontosabb jellemzője az alacsony perszonális bevonódás és ezzel párhuzamosan a kicsiny személyes kockázat. A nem konvencionális formák közül a bojkott tartozik még a kedvelt aktusok közé. Ez a sorrend egyébként érdemben nem különbözik az *Ifjúság2008* eredményeitől (SZABÓ A.–KERN 2011, 71).

6. ábra. Részt vett-e valaha az alábbi tevékenységben?*
az igen válaszok százalékos megoszlása

*kivéve politikussal való kapcsolat. Ebben az esetben a rendszeresen és az alkalmanként válaszok együttes megoszlása.

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012 kutatás, saját számítás.

A direkt demokratikus participáció intenzitása összefügg a kibocsátó család társadalmi háttérével, valamint a hallgatók szocio-demográfiai jellemzőivel. A közszájon forgó hiedelemmel ellentétben – megerősítve Szabó Máté és Szabó Andrea ezen irányú vizsgálódásait –, egyértelműen bizonyítható, hogy az átlaghoz képest nagyobb aktivitást mutatnak a magas társadalmi státusú egyetemisták és főiskolások. Lényegében lineáris az összefüggés jellege az apa iskolázottságával (minél magasabb az apa iskolázottsága annál valószínűbb, hogy a fiatal tiltakozik), valamint a társadalmi önbesorolással (legmagasabb éppen az önmagukat felső–felső–közép társadalmi kategóriába sorolók körében). Az átlaghoz képest szintén nagyobb a direkt demokratikus részvétel mértéke a budapesti állandó lakhellyel rendelkező, valamint a felsőbb éves hallgatók körében.

Az egyetemisták és főiskolások közül a politikai akciókban az egyházi felsőoktatásban, valamint – kisebb részben – az állami egyetemeken hallgatók, a képzési területek alapján pedig leginkább a bölcsészettudományi, valamint az agrár, a jogi és igazgatási, a művészeti és a társadalomtudományi képzést folytatók vesznek részt jóval az átlag felett. Megjegyzendő, hogy a sporttudományi képzési területre járók, valamint a gazdasági felsőoktatásban hallgatók körében kifejezetten alacsony a direkt demokratikus participáció.

A korábban már jelzett 35 kérdésből álló regressziós vizsgálat eredményei szerint ugyanakkor mégsem ezen tényezők, hanem a politika iránti érdeklődés befolyásolja legerősebben azt, hogy ki vesz részt direkt demokratikus akciókban ($\beta=0,269$). Negatív viszont a kapcsolat az állami, valamint a magán főiskolására járással, a gazdasági képzésre járással, azzal, hogy valaki MSZP szavazó-e, valamint, hogy a mérsékelt–radikális tengelyen hol helyezkedik el. A

modellbe egyébként bekerültek még a bölcsészhallgatók és a férfiak, akik a legaktívabbak ezen a területen. Az MSZP-szavazók negatív előjellel való bekerülése a modellbe azt jelzi, hogy a második Orbán-kormány elmúlt másfél évében kevésbé, hanem még mindig inkább az MSZP–(SZDSZ)-kormányok időszakában szervezett akciók dominálják a főiskolások és egyetemisták direkt-demokratikus akcióformáit.

Virtuális részvétel

A Bevezető alfejezetben részletesen bemutatjuk a virtuális/új részvétel nemzetközi és hazai szakirodalmát. A tanulmányokban felvetett kérdések és problémafelvetések esszenciája röviden úgy foglalható össze, hogy az új vagy online részvétel valóban új típusú részvételt jelent-e, valóban más, a korábbiakban nem mobilizált csoportok jelennek-e meg a politikai részvétel ezen formája révén.

A már többször idézett *ESS2010* az új részvételt illetően semmiféle támponttal nem szolgál. Az egész kérdőívben egyetlen kérdés található, amely egyáltalán az internettel kapcsolatos, de az is irreleváns témánk szempontjából. Így az ESS alapján nem tudjuk megmondani, hogy a fiatalok körében milyen gyakori a like-olás közéleti kérdésekben, blogok, posztok írása politikai témákban, mennyire jellemző az online és a hagyományos formák együtt járása. Első látásra az *Ifjúság2008* vizsgálat eredményei tűnhetnek megfelelő kiindulópontnak, de az online szféra olyan sokat változott, fejlődött, növekedett és annyira általánossá vált az elmúlt négy évben, hogy az adatok túlzottan elavultak is lehetnek.³³

Az online vagy új aktivitás fontos tulajdonsága, hogy minden más formával szemben a legkisebb egyéni befektetés árán vehető igénybe. Az internetpenetráció ebben a korosztályban és ebben a társadalmi csoportban – ahogy egyébként ezt a kutatásunk is bizonyította – szinte teljes körű, az internetezéshez nem kell utazni, nem kell mozogni, nem kell a tömegben feloldódni, egyáltalán nem kell másokkal találkozni. Az online részvétel – elvileg – a „természetes” közegben való napi rutint jelentheti. Ezért azt feltételeztük, hogy az új részvétel a hagyományos és a direkt demokratikus részvételhez képest is magasabb arányú, pótolja, helyettesíti a lábbal történő részvételt.

Az *Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012* kutatásban három kérdést tettünk fel az online közéleti, társadalmi problémákkal kapcsolatos aktivitást tesztelve.³⁴ E három kérdés részvételi intenzitást tekintve fokozatot, verbális skálát alkot.

- A hierarchia alján az egyszerű szavazás áll (Milyen gyakran szokott az interneten szavazni valamilyen közéleti, társadalmi kérdéssel kapcsolatban). Közélettel, társadalommal kapcsolatos kérdések megítélése, szavazásra való felhívás majdnem minden nagy hírportálon napi rendszerességgel megtalálható, nem kell külön keresni. Ha valaki az adott oldalra lép, némi túlzással, el sem tudja kerülni, hogy szavazzon egy-egy releváns vagy kevésbé releváns társadalmi, közéleti kérdésben. Az esetek túlnyomó többségében a szavazás teljesen anonim, a magánszemély teljesen eltűnik a többi személy között. Ebben az esetben szinte nem is beszélhetünk egyéni involválódásról.
- A második „szint”-en az aktivitás erőteljesebb, hiszen itt már tevőleges involválódásról van szó, blogolni, hozzászólni kell egy-egy témában (Milyen gyakran szokott blogokon, közösségi oldalakon közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatban hozzászólni, kommentelni, lájkolni?). Jól érzékelhető, hogy az előző

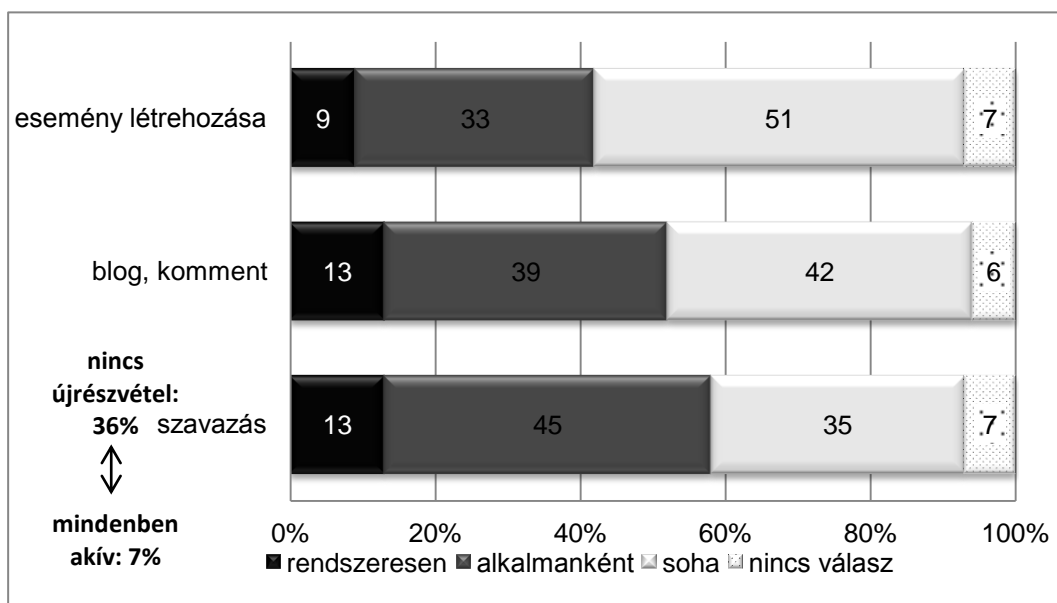
³³ Ráadásul az *Ifjúság2008* vizsgálatban az internetezéssel kapcsolatos kérdéseket nem a teljes 8000-es, hanem egy 2000-es részmintán kérdezték le.

³⁴ Megjegyzendő, hogy e három kérdés esetében – módszertani megfontolásból – nem használtuk a „politikai”, kifejezést. Arra számítottunk, hogy, ha közügyeket, társadalmi problémákat kérdezzük, nagyobb lesz a válaszolási hajlandóság.

szinthez képest minőségi ugrásról van szó, hiszen az illetőnek névvel, esetleg arccal, email címmel vagy más azonosítóval kell vállalnia saját véleményét.

- Végül a hierarchia csúcsán azok az online tevékenységek állnak, amikor a hallgatónak magának kell eseményt, ügyet létrehoznia, ő a véleményvezér egy-egy közéleti, társadalmi probléma megvilágításában. Ebben az esetben jelentősebb időt, energiát kell szánni a „részvételre”, szó sincs anonimitásról, sőt azonosítás nélkül a legtöbb portálon nem is lehet új topikot nyitni vagy ügy-profilt generálni. Feltehető továbbá, hogy aki maga kezdeményez online aktivitást az „lefelé” is aktívabb, azaz az átlaghoz képest gyakrabban like-ol, blogol és szavaz. (Milyen gyakran szokott a közösségi oldalakon közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatban eseményeket létrehozni, képeket, videókat megosztani?).

7. ábra. Az online részvétel megoszlása?*
teljes sokaság, százalékos megoszlás

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012 kutatás

A fenti adatsorból kitűnik, hogy a virtuális részvétel fokozatbeli különbségei megjelennek a részvételi gyakoriságában is. 100 hallgatóból majd 60 legalább alkalmanként szokott szavazni, blogolni, kommentelni már csak 50, eseményt létrehozni viszont csak minden negyedik. A három online aktivitás együttes vizsgálata egyébként azt mutatja, hogy a magyar főiskolások és egyetemisták több mint egyharmadának semmiféle új részvételi aktivitása nincsen. A másik oldalon 7 százalékuk áll, akik az internetes térben élnek, rendszeresen fejtik ki véleményüket akár szavazás, akár blogolás, kommentelés akár esemény létrehozása révén. Ők az „új résztvevők” archetípusai.

Az egyetemisták és főiskolások relatív többsége, 43 százaléka alkalmankénti résztvevője az online közéleti világnak: kisebb részük, 5 százalékuk csak szavaz, 14 százalékuk két formát is használ, végül 23 százalékuk mindhárom lehetséges online részvételi formában megjeleníti véleményét. A fennmaradó 8 százalék egy-két területen rendszeres résztvevő. Ahhoz képest viszont, hogy a magyar egyetemisták és főiskolások körében szinte 100 százalékos az internet penetráció, azaz majdnem mindenki használja például a Facebook-ot legalább napi rendszerességgel, a legtöbb magyarországi felsőoktatási intézményben online módon történik az ügyintézés, az online aktivitás hipotéziseinkkel ellentétben kevésbé erőteljes és meghatározó. Többségük számára a virtuális aktivitás inkább kiegészítő, alkalmankénti

tevékenység, és – ahogy ezt a későbbiekben bizonyítjuk – nem helyettesíti vagy nem váltja ki a hagyományos és a direkt demokratikus részvételt.

Azt a hipotézist viszont alá tudjuk támasztani, miszerint, aki az online részvételi hierarchia csúcán helyezkedik el, az aktívabb a második és a harmadik szinten is. Az eseményeket generálók 82 százaléka szokott rendszeresen blogolni, kommentelni, kétharmada pedig rendszeresen szavaz a különböző társadalmi, közéleti szavazásokon. Fordítva nem ennyire kézzel fogható az összefüggés: a rendszeresen szavazók 45 százaléka, a blogolók 56 százaléka szokott rendszeresen eseményeket generálni.

Az online részvétel szocio-demográfiai és szocio-kulturális jellemvonásai azt mutatják, hogy a társadalomban érzékelhető digitális szakadék bizonyos dimenziói tovább öröklődnek, ugyanakkor – már csak az élethelyzetből adódó tényezők miatt is – speciális jegyekkel egészülnek ki. Egyértelműen és világosan szeretnénk leszögezni – és ez kutatásunk egyik fontos megállapítása –, hogy a vizsgált magyar egyetemisták és főiskolások online részvétele lényegesen, érdemben nem különbözik a másik két részvételi típustól. Úgy tűnik, hogy a lábbal történő részvételhez képest a „like”-kal történő részvétel teljesen új társadalmi csoportokat nem tud behozni, nem beszélhetünk a demokratizmus növekedéséről. Az átlaghoz képest, a rendszeres online részvételt illetően ugyanis az egyházi intézményekbe járók, a bölcsészek, a társadalomtudományokkal foglalkozók, a felsőbb évesek (Master- és PhD-képzésre járók) a budapesti állandó lakhellyel rendelkezők és a férfiak emelkednek ki. Ez utóbbi esetben fel kell ugyanakkor hívni a figyelmet, hogy a női és a férfi hallgatók internetezési gyakorisága lényegesen nem különbözik egymástól. Kifejezetten az online részvételt illetően mutathatók ki a különbségek.

A diplomások gyermekei, valamint a társadalmi hierarchiában magasabb pozíciót elfoglalók szintén valamivel magasabb arányban résztvevői az internetes térben zajló közéleti vitáknak – különösen igaz ez az eseménylétrehozásra –, de a szülői háttér, valamint a társadalmi rétegpozíció nem lineáris jellegű kapcsolatban áll az új részvétellel.

A már többször alkalmazott regressziós vizsgálati módszerrel tesztelve az új részvételt, megállapítható, hogy az új részvétel gyakoriságára a legnagyobb befolyást a társadalmi, közéleti problémák ($\beta=0,355$), valamint a politikai kérdések iránti érdeklődés (0,130) gyakorolja. A modellbe bekerültek ezeken kívül az egyházi főiskolára járók, a bölcsész-hallgatók, az önmagukat balra sorolók és a férfiak. Feltételezésünk szerint a különbség a hagyományos és a direkt demokratikus, valamint az új részvétel között az lehet, hogy az előbbiben inkább a jobboldali orientációjú, míg az utóbbiban inkább a baloldali orientációjú hallgatók vesznek részt az átlaghoz képest nagyobb arányban. Ezt a hipotézisünket támasztja alá az is, hogy a bal/balközép orientációjú hallgatók jóval nagyobb arányban tagjai valamilyen közéleti ügyet felvállaló internetes közösségnek, mint a középen állók vagy a jobbközép orientációjú hallgatók.

Érdekes probléma, hogy az online technika segíti-e a direkt demokratikus részvételt. Miért releváns a kérdésfeltevés? Az 1999-es seattle-i antiglobalista megmozdulás óta szinte általánossá vált a tiltakozások interneten keresztüli szervezése. A Facebook és más közösségi hálózatok kialakulása és globálissá válása ezt a folyamatot felgyorsította. A kétezres években szinte elképzelhetetlen az olyan nagyszabású megmozdulás (vagy akár kis létszámú, de látványos ún. flashmob), amelyet interneten keresztül ne támogatnának meg. Ezen folyamatokat ismerve az *Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012* vizsgálatban arra kértük a fiatalokat, hogy emlékezzenek vissza, részt vettek-e már olyan megmozduláson, amelyet az interneten keresztül szerveztek. Adataink szerint az aktív magyar felsőoktatási hallgatók 19 százaléka, – tehát jóval kevesebben, mint ahányan bármely részvételi formában aktívak – vett részt interneten keresztül szervezett tüntetésen, demonstráción, megmozduláson. A fiatal és a kibocsátó család szocio-kulturális háttere alapján a budapesti (30%), magas társadalmi státusú

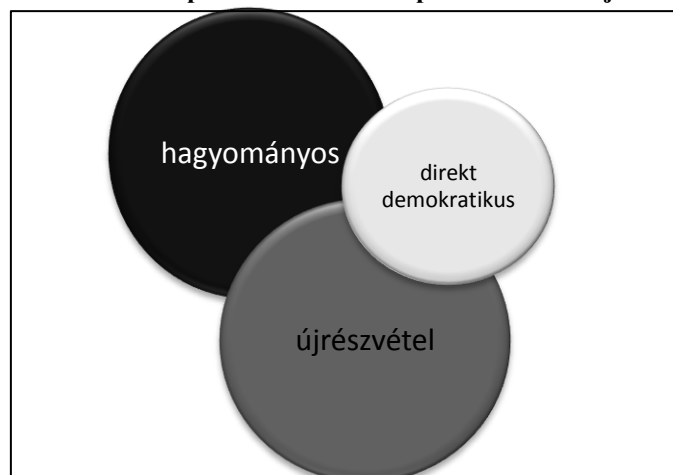
(apa diplomás 26%, felső/felső-közép 28%), nem vallásos, sőt ateista (37%) – bölcsész – egyetemisták kétségtelenül túlréprezentáltak ebben a csoportban. Ha pedig az ideológiai karaktert elemezzük, megállapítható, hogy a politikai kérdések iránt fogékony, elsősorban bal/balközép illetve liberális orientációjú, demokrácia párti, de a jelenlegi működési formával elégedetlen fiatalok, azaz az önmagukat a „demokratikus ellenzéki” oldal pártjainak bázisához soroló fiatalok találhatóak az interneten szervezett tiltakozásokban résztvevők között. Ez egy újabb olyan pont, ami azt bizonyítja, hogy a direkt demokratikus akcióformák elsősorban a jobbközép/jobboldali, radikális fiatalok, az újrészvételi formák pedig inkább a bal/balközép illetve liberális hallgatók körében népszerűek.

A KÜLÖNBÖZŐ POLITIKAI AKTIVITÁS TÍPUSANAK MODELLJE

A három általunk megfogalmazott részvételi forma (hagyományos, direkt demokratikus, új részvétel) összefüggéseinek feltárása talán a legizgalmasabb problematikája tanulmányunknak. Van-e összefüggés a három részvétel között, egyáltalán van-e három részvételi típus a magyar főiskolások és egyetemisták körében – akik, mint arra korábban utaltunk rá – a legaktívabb rétege a magyar ifjúsági társadalomnak?

Tanulmányunk megírása előtt egy egyszerű grafikonban rajzoltuk fel hipotézisünket a felsőoktatási hallgatók részvételi struktúrájáról. Ebben azt feltételeztük, hogy a választási részvétel, valamint a szervezeti tagság erősen dominálni fogja a mobilizációt, a direkt demokratikus részvétel jóval kisebb arányú lesz, míg az új részvétel felnő a hagyományos részvétel mellé. Természetesen mind a három típusnak vannak metszetei, átfedései, a középső metszet pedig a legaktívabb, leginkább politikus magyar egyetemistákat, főiskolásokat fogja jelezni. Vélelmeztük, hogy a közös metszet esetleg a jövő politikusainak halmazát is jelenti. Másik végletként viszont azzal a hipotézissel élünk, hogy a fiatalok relatív többsége semmiféle politikai, közéleti aktivitást nem folytat, azaz teljesen passzív.

8. ábra. A politikai részvétel hipotetikus modellje

Emlékeztetőül, modellünkben a hagyományos részvételt a várható választási részvétellel,³⁵ a direkt demokratikus részvételt 8 különböző repertoárból álló képzett változóval,³⁶ míg az új részvételt 3 kérdést magában foglaló,³⁷ szintén képzett változóval vizsgáltuk. Az alábbi ábra jelzi, hogy a hipotetikus modellünk és a magyar felsőoktatási hallgatók valós politikai

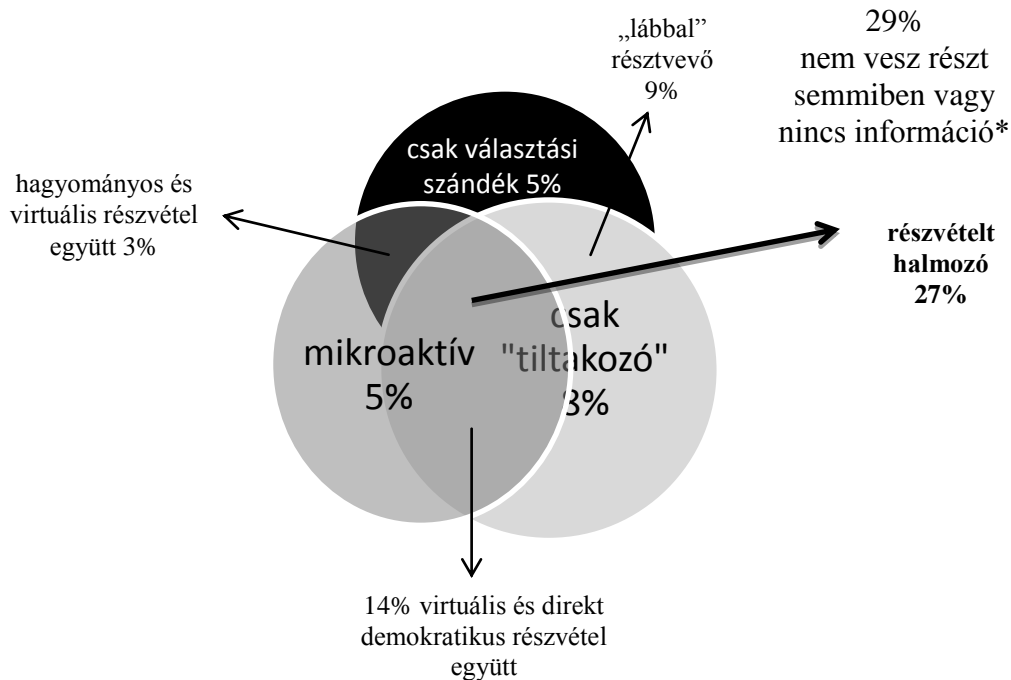
³⁵ Biztosan ígéri részvételét a most esedékes parlamenti választáson. A politikai ifjúsági szervezeti tagsággal együtt.

³⁶ Valaha részt vett-e ...-ben kérdésre igen választ adott.

³⁷ Legalább alkalmi jelleggel interneten aktív.

aktivitása viszonylag kevésbé hasonlít egymásra. Nem is feltétlenül a százalékos megoszlás a fontos, hiszen a várható választási részvétel a jövőt, a másik két dimenzió a jelent és a múltat mutatja, hanem az aktivitás együttmozgása, egymásra hatása vagy éppen elkülönülése.

9. ábra. A politikai részvétel a magyar egyetemisták és főiskolások körében

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012 kutatás, saját számítás.

A magyar főiskolai és egyetemi hallgatók mintegy háromtizede vagy nem vesz részt semmiféle politikai akcióban, vagy a három részvételi forma valamelyikében nem adott érvényes választ. Feltételezésünk szerint nagyobb az esélye annak, hogy ezen személyek nem résztvevők, mint hogy aktív egyetemisták, főiskolások lennének. Ami nagyon érdekes, hogy az önálló, független részvétel nagyon ritka, 5–8 százalék, azaz az egyik részvétel vonzza a másikat, ha valamiben legalább alkalmi szinten involválódik a fiatal, akkor óhatatlanul más részvételben is aktívabbá válik. Sőt, az adatok alapján úgy tűnik, hogy a „részvételt halmozó” fiatalok képezik a legnagyobb csoportot, ők azok, akik mindhárom lehetséges aktivitási mezőben megjelennek.

Hipotézisünkkel ellentétben nem az történt tehát, hogy az új részvétel komoly nagyságrendű, önálló tényezőként, a lábbal történő aktivitás érdemi alternatívájaként jelent meg, hanem egy újabb disszeminációs szintér nyílt a vélemények kifejtésére. A demokratizálódás szempontjából tehát nem hoz lényegesen új lehetőséget a virtuális tér, legalábbis az egész hallgatói társadalom számára. A fenti modelltől az is kitűnik, hogy az új részvétel leginkább a direkt demokratikus partícipációval párosul, de elsősorban úgy tűnik, hogy nem ok-okozati összefüggésről beszélhetünk, nem arról van szó, hogy a direkt demokratikus részvételből új részvétel lesz, vagy fordítva. Sokkal inkább „és” logikai kapcsolat írható le, azaz az egyik partícipáció mellé felsorakozik egy másik is. Ugyanakkor érdekes, hogy a választási szándék csak kisebb részben párosul új részvétellel, mintha a modernebb, fiatalosabb, akciódúsabb direkt politikai részvételi típusok kapcsolódnának össze az új részvétellel vagy a választási részvétellel (illetve mindkettővel együtt). Ha ez a feltételezésünk igaz, akkor az összefüggés úgy módosítható, hogy a magyar egyetemisták és főiskolások politikai partícipációjának megértéséhez a kulcs a direkt demokratikus részvétel vizsgálata. Aki ebben, a repertoár típusától függően egyre magasabb szintű egyéni involválódást, és ezzel egyre magasabb

egyéni kockázatot igénylő részvételi formában aktív, az a többi participációs típust is nagyobb arányban fogja előnyben részesíteni. Tehát – várakozásainkkal ellentétben – a magyar főiskolai és egyetemi hallgatók számára egyébként természetes közegnek tekintett, napi szinten használt internet helyett, a mélyebb egyéni megfontolásokat, bizonyos szituációkban akár komoly döntést igénylő direkt demokratikus participációból érthető meg leginkább a társadalmi nagycsoport politikai aktivitása.

Végül elemzésünk befejezéseként érdemes számba venni, hogy a hallgatók közül kik a politikailag legaktívabbak, kik a „részvétel halmozók”. A három részvételi formát együttesen vizsgálva megállapítható, hogy a kibocsátó család szociodemográfiai, szocio-kulturális háttere (pl. magasabb státuszpozíció, nem, apa/anya magasabb iskolázottsága), a politikai szocializációs folyamatok és az egyéni kompetenciák, vagyis bizonyos prediszponáló tényezők együttesen határozzák meg, hogy kik, mely csoportok politikusak.

Az átlaghoz képest messze kiemelkednek a többi hallgató közül az egyházi felsőoktatásban hallgatók, illetve az állami egyetemekre járók, valamint a felsőéves, mester és PhD-képzésre járó fiatalok. Képzési szerkezet alapján a társadalomtudományi szakosok, a bölcsészhallgatók, a jogi és igazgatási területre és részben egyes művészeti képzési területre járók, akik többsége otthonról hozza a téma iránti fogékonyságot. A másik oldalon a sporttudományi, az orvos- és egészségtudományi, a műszaki és a gazdaságtudományi képzést folytatók állnak, akik talán a legkevésbé orientálódnak a politikai kérdések irányába. Érdemes azonban felhívni a figyelmet arra, hogy az előbbi hallgatók privilegizált helyzetben vannak az idejük szabadabb felhasználása szempontjából, az utóbbi képzési terület hallgatói viszont sokkal kötöttebb, zártabb, egyenletesen magas terhelést jelentő oktatási rendszerben részesülnek, vagyis nincs idejük holmi politikai aktivitásra. Számukra teremthet komolyabb lehetőséget a virtuális tér, amelynek egyes aktivitási szintjei lényegében nem járnak a megszokott, napi rutinhoz képest bármiféle plusz időráfordítással.³⁸

A vizsgálatunk fontos eredménye, hogy a nemzetközi szakirodalomban leírt folyamatoknak megfelelően a prediszponáló tényezők, ezen belül is leginkább a politika és a közéleti kérdések iránti fogékonyság befolyásolja alapvetően, döntő módon a magyar főiskolások és egyetemisták politikai aktivitását. Azon fiatalok aktívak, akik – figyelembe véve a jelzett szocio-demográfiai, szocio-kulturális jellegzetességeket – a családjukból, a középiskolákból eleve olyan politikai szocializációs faktorokat hoznak, amelyekből következik, hogy van politikai véleményük, és ami még ennél is fontosabb, ezt a helyenként akár markáns politikai véleményt nyilvánosságra akarják hozni, és kiállni saját értékeik, gondolataik mellett. Nem véletlen, hogy az egyes ideológiai mező végpontjain elhelyezkedő hallgatók a legaktívabbak, a „részvétel halmozók”.

KONKLÚZIÓK

A magyar hallgatók politikai érdeklődését vizsgálva azt találtuk, hogy a vizsgált csoport eltérő aktivitást mutat a várt alacsony politikai részvételhez képest. Az egyetemistákat és főiskolásokat vizsgáló kutatásunkban a korábbi *Ifjúság*-vizsgálatok eredményeinél magasabb érdeklődési mutatókat mértünk.³⁹ A kutatás fontos eredménye, hogy a hagyományos, szociodemográfiai tényezőket tekintve, nem mutatható ki érdemi eltérés a magyar felnőtt lakosság egésze és a választási részvételükről nyilatkozó hallgatók között, vagyis az általunk

---

³⁸ Erre utaló tendenciák egyébként kiolvashatók az adatainkból. Tekintettel arra, hogy a teljes minta alig 5 százalékaról van szó, érdemes óvatosan bánni ezen adatokkal. A kérdés alapos elemzéséhez további vizsgálatok szükségesek.

³⁹ Ismét érdemes ugyanakkor utalni, hogy a vizsgálat dominánsan online technikával készült, így a politikai aktív réteg felülreprezentálása óhatatlan.

vizsgált csoport tekintetében nem igaz az a közkeletű vélekedés, miszerint a fiatalokat a felnőtt társadalomnál kevésbé érdekli a politika.

Kutatásunk megerősítette a politikai érdeklődést meghatározó előfeltételek, prediszponáló tényezők (ROSENSTONE-HANSEN 2003) vizsgálatának kimagasló fontosságát. Egyértelműen fennáll az a más kutatásoknál jelzett összefüggés, hogy a férfi hallgatók politikai affinitása jóval magasabb, mint a nőké, a budapestieké magasabb, mint a vidéki városokban, községekben élőké. A kibocsátó család háttere, valamint a hallgató vélt státusa szintén fontos tényező: minél magasabb társadalmi osztályba sorolja magát a kérdezett, annál inkább érdeklődik a politika iránt, továbbá minél magasabb az apa iskolai végzettsége, annál inkább fogékonyabbnak tűnik a politika iránt. Továbbra is igaz tehát, hogy a politika a fiatalok egy szűk rétege, elsősorban az iskolai státushierarchiában magas pozíciót elért családok magasan iskolázott fiú gyermekei számára jelent valódi értéket, elfogadható alternatívát.

Kutatásunk a hagyományos, a direkt és az új részvétel terén aktív hallgatók csoportjainak demográfiai jellemzése terén azt találta, hogy a magyar főiskolai és egyetemi hallgatók mintegy háromtizede semmiféle politikai akcióban nem vesz részt. Azonban az önálló, független részvétel nagyon ritka (5–8 százalék), vagyis ha valamiben legalább alkalmi szinten involválódik a fiatal, akkor óhatatlanul más részvételben is aktívabbá válik. Az egyik részvétel tehát vonzza a másikat. A résztvevő hallgatók körében „részvételt halmozó” fiatalok képezik a legnagyobb csoportot, ők azok, akik mindhárom lehetséges aktivitási mezőben megjelennek.

Várakozásainkkal ellentétben a részvétel hármassá, „hagyományos”, „direkt” és „új részvételre” alapozott fogalmi elkülönítése terén az internet meghatározó szerepére alapozott feltételezésünk nem állta meg a helyét. Az internet által nyújtott új részvételi lehetőség a participáció alakulását tekintve – a vizsgált magyar egyetemisták és főiskolások online részvétele lényegesen –, érdemben nem különbözik a másik két részvételi típustól. Az internet demokratizáló hatását tekintve úgy tűnik, hogy a lábbal történő részvételhez képest a „like”-kal történő részvétel teljesen új társadalmi csoportokat csak nagyon kis mértékben tud behozni, nem beszélhetünk a demokratizmus érdemi növekedéséről. Nem az történt, hogy az új részvétel komoly nagyságrendű, önálló tényezőként, a lábbal történő aktivitás érdemi alternatívájaként jelent meg, sokkal inkább az bizonyosodott be, hogy általa egy újabb disszeminációs színtér nyílt a vélemények kifejtésére, vagyis a más részvétel terén aktív csoportok itt is megjelennek. Csak egy vékony, szűk, de speciális jegyekkel bíró csoportról beszélhetünk (őket nevezhetjük mikroaktivistáknak), akiknek az átlaghoz képest kisebb a politikai érdeklődésük, és – ez egy kevésbé vizsgált tényező – az átlag egyetemistához képest jóval szűkebb szabadidő felhasználási lehetőséggel bírnak. E csoport vizsgálata egy következő kutatás feladata lehet. Szintén egy újabb kutatási hullámnak kell egyértelmű választ adnia arra a kérdésre, hogy van-e és ha igen milyen hatása van a „like”-kal történő részvételnek a „lábbal” történő részvételre. Elsődleges adataink azt jelzik, hogy van a két aktivitási típus között összefüggés, de annak jellegzetességeit, mélységét és időbeli tényezőit jelen kutatás nem tudta megmutatni. Mindezek fényében az internet forradalmi szerepére alapozott optimista megközelítés helyett kutatási eredményeink sokkal inkább a megerősítési hipotézis érvényességét támasztják alá.

Kutatásunk eredményei azt bizonyítják, hogy a magyar egyetemisták és főiskolások politikai participációjának megértéséhez a kulcs a direkt demokratikus részvétel vizsgálata. Feltételezésünkkel ellentétben tehát a könnyű, csekély involválódással járó mobilizációs típus nem került túlsúlyba a másik két fő típussal szemben, a hallgatók körében nem a legkisebb

intenzitású, legkevesebb erőforrást igénylő politikai formák a legnépszerűbbek, hanem az individuumtól gyakran sok erőforrást igénylő, intenzív bevonódást követelő face to face akciók. Aki ebben, a repertoár típusától függően egyre magasabb szintű egyéni involválódást és ezzel egyre magasabb egyéni kockázatot igénylő részvételi formában aktív, az a többi participációs típust is nagyobb arányban fogja előnyben részesíteni. Tehát – várakozásainkkal ellentétben – a magyar főiskolai és egyetemi hallgatók számára egyébként természetes közegnek tekintett, napi szinten használt internet helyett, a mélyebb egyéni megfontolásokat, bizonyos szituációkban akár komoly döntést igénylő direkt demokratikus participációból érhető meg leginkább a társadalmi nagycsoport politikai aktivitása.

Kutatásunk empirikus adatokkal igazolta, hogy van különbség a „politikai” és „közéleti” érdeklődés fogalma között. A kapott eredmények alapján a két terület nagyon közel áll, de nem teljesen mosódik egybe a fiatalok gondolkodásmódjában. A közéleti, társadalmi problémák iránti érdeklődés magasabb, intenzívebb. Ugyanakkor új társadalmi alcsoportok „belépéséről”, „bevonódásáról” nincs szó, hanem a közélet iránt egyébként is érdeklődők érdeklődnek a politika iránt és fordítva. Ezzel együtt véleményünk szerint a módszertani kísérletet érdemes tovább folytatni, más vizsgálatokban is alkalmazni, mert az elsődleges eredmények, a primer kísérlet kedvező eredményt hozott.

Igazolást nyert, hogy a hallgatók által preferált részvétel különböző formái között politikai orientáció alapján különbség figyelhető meg. Azok a fiatalok aktívak, akik az egyes ideológiai mező végpontjain helyezkednek el, azaz van karakterisztikus értékpreferenciájuk. A hagyományos részvételt illetően egyértelműen szignifikáns kapcsolat mutatkozik a különböző ideológiai karakterű fiatalok és a politikai ifjúsági szervezetekhez való kötődés között. Az összefüggés röviden úgy írható le, hogy minél inkább jobboldali, minél inkább konzervatív és minél inkább radikális egy fiatal, annál inkább valószínűsíthető, hogy rendelkezik politikai ifjúsági szervezeti kötődéssel. A direkt demokratikus inkább jobboldali orientációjú, míg újrészvételben inkább a baloldali orientációjú hallgatók vesznek részt az átlaghoz képest nagyobb arányban.

Úgy véljük, hogy kutatási eredményeinket érdemes továbbgondolni és finomítani egy következő vizsgálati hullámban. Fontosnak tartjuk ugyanis a lábbal és a „lájkkal” történő részvétel elhelyezését a demokratikus politikai kultúra viszonyrendszerében.

MELLÉKLET

1. táblázat.
A választási részvétel regressziós modellje

(metódus=stepwise)

Modell	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	F	sig
1. modell	,421 ^a	,178	,177	423,57318	160,858	,000
2. modell	,436 ^b	,190	,188	420,55211	87,457	,000
3. modell	,447 ^c	,200	,197	418,34971	61,871	,000
4. modell	,453 ^d	,205	,201	417,22233	47,909	,000
5. modell	0,459 ^e	,211	,205	416,08774	39,547	,000

a. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklő a politika (1-5)?

b. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklő a politika? Természettudományi képzésre jár-e (nem-igen)?;

c. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklő a politika? Természettudományi képzésre jár-e? Nemzeti konzervatív értéktaxonon hol helyezkedik el?;

d. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklő a politika? Természettudományi képzésre jár-e Nemzeti konzervatív értéktaxonon hol helyezkedik el?; A demokrácia vs. diktatúra vs. rendszerfüggetlen kérdéskörében hol helyezkedik el?

e. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklő a politika? Természettudományi képzésre jár-e? Nemzeti konzervatív értéktaxonon hol helyezkedik el?; A demokrácia vs. diktatúra vs. rendszerfüggetlen kérdéskörében hol helyezkedik el? LMP szavazó-e (nem-igen)?

A regressziós modellekhez tartozó koeficiensek

Modell	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
1	(Constant)	158,371		3,603	,000
	Mennyire érdeklő a politika?	155,100	,421	12,683	,000
2	(Constant)	137,338		3,116	,002
	Mennyire érdeklő a politika?	156,439	,425	12,878	,000
	Természettudományi képzésre jár-e?	184,890	,113	3,426	,001
3	(Constant)	149,706		3,399	,001
	Mennyire érdeklő a politika?	152,265	,414	12,516	,000
	Természettudományi képzésre jár-e?	184,319	,113	3,433	,001
	Nemzeti konzervatív értéktaxonon hol helyezkedik el?	50,033	,098	2,975	,003
4	(Constant)	256,503		3,957	,000
	Mennyire érdeklő a politika?	145,038	,394	11,553	,000
	Természettudományi képzésre jár-e?	197,023	,121	3,660	,000
	Nemzeti konzervatív értéktaxonon hol helyezkedik el?	53,946	,106	3,199	,001
	A demokrácia vs diktatúra vs rendszerfüggetlen kérdéskörében hol helyezkedik el?	-45,804	20,445	-,077	-2,240
5	Mennyire érdeklő a politika?	294,798	,392	4,410	,000
	Természettudományi képzésre jár-e?	144,110	,118	11,504	,000
	Nemzeti konzervatív értéktaxonon hol helyezkedik el?	192,679	,118	3,586	,000
	A demokrácia vs diktatúra vs rendszerfüggetlen kérdéskörében hol helyezkedik el?	42,226	,083	2,398	,017
	LMP szavazó-e?	-51,953	20,572	-,087	-2,525

Függő változó: Biztosan részt kíván-e venni a választásokon?

2. táblázat.
A politikai ifjúsági szervezeti tagság regressziós modellje

(metódus=stepwise)

Modell	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	F	sig
1. modell	,240 ^a	0,058	0,057	0,25977	46,473	0,000
2. modell	,259 ^b	0,067	0,064	0,25869	27,104	0,000
3. modell	,270 ^c	0,073	0,069	0,25804	19,769	0,000
4. modell	,280 ^d	0,078	0,074	0,25742	16,058	0,000

a. Predictors: (Constant) Mennyire érdekli a politika (1-5)?

b. Predictors: (Constant) Mennyire érdekli a politika? Mennyire elégedett a demokrácia működésével (1-4)?

c. Predictors: (Constant) Mennyire érdekli a politika? Mennyire elégedett a demokrácia működésével? Mennyire érdeklék a közéleti kérdések, közéleti, társadalmi problémák (1-5);

d. Predictors: (Constant) Mennyire érdekli a politika? Mennyire elégedett a demokrácia működésével? Mennyire érdekli a közéleti kérdések, közéleti, társadalmi problémák? Szavazna-e más, nem parlamenti pártra (igen-nem)?

A regressziós modellekhez tartozó koeficiensek

Modell	B	Std. Error	Beta	t	Sig.	
1	(Constant)	-,093	,027	-3,485	,001	
	Mennyire érdekli a politika?	,051	,007	,240	6,817	,000
2	(Constant)	-,146	,033	-4,425	,000	
	Mennyire érdekli a politika?	,050	,007	,236	6,710	,000
3	Mennyire elégedett a demokrácia működésével?	,030	,011	,095	2,710	,007
	(Constant)	-,216	,046	-4,718	,000	
	Mennyire érdekli a politika?	,033	,011	,156	3,080	,002
	Mennyire elégedett a demokrácia működésével?	,032	,011	,103	2,930	,003
4	Mennyire érdekli a közéleti kérdések, közéleti, társadalmi problémák?	,031	,014	,111	2,197	,028
	(Constant)	-,218	,046	-4,767	,000	
	Mennyire érdekli a politika?	,032	,011	,149	2,957	,003
	Mennyire elégedett a demokrácia működésével?	,032	,011	,104	2,954	,003
	Mennyire érdeklék közéleti kérdések, közéleti, társadalmi problémák?	,032	,014	,114	2,256	,024
	Más, nem parlamenti pártra szavazna egy most esedékes parlamenti választáson.	,144	,067	,075	2,154	,032

a. Független változó: Kötődik-e politikai ifjúsági szervezethez

3. táblázat.
A direkt demokratikus részvétel regressziós modellje

(metódus=stepwise)

Modell	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	F	sig
1. modell	,269 ^a	,073	,071	,39335	54,775	,000
2. modell	,315 ^b	,099	,096	,38798	38,385	,000
3. modell	,339 ^c	,115	,111	,38482	30,191	,000
4. modell	,360 ^d	,129	,124	,38194	25,876	,000
5. modell	,370 ^e	,137	,131	,38056	22,060	,000
6. modell	,376 ^f	,142	,134	,37977	19,114	,000
7. modell	,383 ^g	,147	,138	,37897	17,012	,000

a. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklő a politika (1-5)?

b. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklő a politika? Állami főiskolára jár-e (nem/igen)?

c. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklő a politika? Állami főiskolára jár-e?; MSZP-szavazó-e (nem/igen)?

d. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklő a politika? Állami főiskolára jár-e?; MSZP-szavazó-e?; Bölcsész hallgató-e (nem/igen)?

e. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklő a politika? Állami főiskolára jár-e?; MSZP-szavazó-e?; Bölcsész hallgató-e? Neme (férfi/nő);

f. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklő a politika? Állami főiskolára jár-e?; MSZP-szavazó-e?; Bölcsész hallgató-e? Neme; Önjellemzés a mérsékelt–radikális skálán (1-7)?

g. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklő a politika? Állami főiskolára jár-e?; MSZP-szavazó-e?; Bölcsész hallgató-e? Neme; Önjellemzés a mérsékelt–radikális skálán; Gazdasági képzésre jár-e (nem/igen).

A regressziós modellekhez tartozó koefficiensek

		B	Std. Error	Beta	t	Sig.
1	(Constant)	,497	,042		11,802	,000
	Mennyire érdeklő a politika?	,087	,012	,269	7,401	,000
2	(Constant)	,537	,042		12,645	,000
	Mennyire érdeklő a politika?	,083	,012	,257	7,126	,000
	Állami főiskolára jár-e?	-,195	,043	-,163	-4,524	,000
3	(Constant)	,562	,043		13,156	,000
	Mennyire érdeklő a politika?	,080	,012	,248	6,922	,000
	Állami főiskolára jár-e?	-,195	,043	-,163	-4,554	,000
	MSZP-szavazó-e?	-,189	,053	-,126	-3,541	,000
4	(Constant)	,542	,043		12,642	,000
	Mennyire érdeklő a politika?	,080	,012	,247	6,959	,000
	Állami főiskolára jár-e?	-,173	,043	-,145	-4,037	,000
	MSZP-szavazó-e?	-,203	,053	-,136	-3,817	,000
	Bölcsész hallgató-e?	,147	,043	,122	3,400	,001
5	(Constant)	,409	,069		5,935	,000
	Mennyire érdeklő a politika?	,087	,012	,270	7,377	,000
	Állami főiskolára jár-e?	-,171	,043	-,143	-3,996	,000
	MSZP-szavazó-e?	-,212	,053	-,142	-3,991	,000
	Bölcsész hallgató-e?	,133	,043	,110	3,063	,002
	Neme	,074	,030	,091	2,459	,014
6	(Constant)	,480	,078		6,186	,000
	Mennyire érdeklő a politika?	,090	,012	,277	7,544	,000
	Állami főiskolára jár-e?	-,165	,043	-,138	-3,862	,000
	MSZP-szavazó-e?	-,218	,053	-,146	-4,107	,000
	Bölcsész hallgató-e?	,123	,044	,103	2,837	,005
	Neme	,069	,030	,085	2,294	,022
	Önjellemzés a mérsékelt–radikális skálán	-,019	,010	-,071	-1,980	,048
7	(Constant)	,486	,078		6,272	,000
	Mennyire érdeklő a politika?	,091	,012	,282	7,680	,000
	Állami főiskolára jár-e?	-,142	,044	-,119	-3,223	,001
	MSZP-szavazó-e?	-,210	,053	-,140	-3,954	,000
	Bölcsész hallgató-e?	,106	,044	,088	2,394	,017
	Neme	,074	,030	,091	2,459	,014
	Önjellemzés a mérsékelt–radikális skálán	-,020	,010	-,076	-2,107	,035
	Gazdasági képzésre jár-e?	-,073	,037	-,074	-1,980	,048

a. Független változó: Valaha életében részt vett-e direkt demokratikus aktivitásban?

4. táblázat.
Az új részvétel regressziós modellje

(metódus=stepwise)

Modell	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	F	sig
1. modell	,355 ^a	,126	,125	44,36244	108,528	,000
2. modell	,378 ^b	,143	,141	43,96254	62,614	,000
3. modell	,395 ^c	,156	,153	43,66093	46,119	,000
4. modell	,406 ^d	,165	,161	43,45407	36,955	,000
5. modell	,412 ^e	,170	,164	43,35966	30,545	,000
6. modell	,419 ^f	,176	,169	43,23546	26,483	,000

a. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklik a társadalmi, közéleti problémák (1-5)?

b. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklik a társadalmi, közéleti problémák? Egyházi főiskolára jár-e (nem/igen)?;

c. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklik a társadalmi, közéleti problémák? Egyházi főiskolára jár-e? Mennyire érdekli a politika (1-5)?

d. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklik a társadalmi, közéleti problémák? Egyházi főiskolára jár-e? Mennyire érdekli a politika? Bölcsész hallgató-e (nem/igen)?

e. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklik a társadalmi, közéleti problémák? Egyházi főiskolára jár-e? Mennyire érdekli a politika? Bölcsész hallgató-e? Önjellemzés a bal–jobb skálán (1-7);

f. Predictors: (Constant) Mennyire érdeklik a társadalmi, közéleti problémák? Egyházi főiskolára jár-e? Mennyire érdekli a politika? Bölcsész hallgató-e? Önjellemzés a bal–jobb skálán; Neme (férfi/nő)?

A regressziós modellekhez tartozó koefficiensek

		B	Std. Error	Beta	t	Sig.
1	(Constant)	-32,223	6,812		-4,730	,000
	Mennyire érdeklik a társadalmi, közéleti problémák?	17,711	1,700	,355	10,418	,000
2	(Constant)	-32,034	6,751		-4,745	,000
	Mennyire érdeklik a társadalmi, közéleti problémák?	17,539	1,685	,352	10,407	,000
	Egyházi főiskolára jár-e?	79,096	20,618	,130	3,836	,000
3	(Constant)	-29,588	6,744		-4,388	,000
	Mennyire érdeklik a társadalmi, közéleti problémák?	11,615	2,425	,233	4,789	,000
	Egyházi főiskolára jár-e?	81,051	20,485	,133	3,957	,000
	Mennyire érdekli a politika?	6,139	1,819	,164	3,375	,001
4	(Constant)	-30,127	6,714		-4,487	,000
	Mennyire érdeklik a társadalmi, közéleti problémák?	11,146	2,419	,224	4,607	,000
	Egyházi főiskolára jár-e?	82,990	20,399	,136	4,068	,000
	Mennyire érdekli a politika?	6,311	1,811	,169	3,484	,001
	Bölcsész hallgató-e?	13,363	4,683	,096	2,854	,004
5	(Constant)	-20,287	8,223		-2,467	,014
	Mennyire érdeklik a társadalmi, közéleti problémák?	10,890	2,417	,219	4,505	,000
	Egyházi főiskolára jár-e?	85,650	20,396	,141	4,199	,000
	Mennyire érdekli a politika?	6,637	1,814	,178	3,658	,000
	Bölcsész hallgató-e?	12,622	4,686	,090	2,694	,007
	Önjellemzés a bal–jobb skálán	-2,133	1,034	-,069	-2,064	,039
6	(Constant)	-5,088	10,529		-,483	,629
	Mennyire érdeklik a társadalmi, közéleti problémák?	10,753	2,411	,216	4,459	,000
	Egyházi főiskolára jár-e?	83,519	20,358	,137	4,102	,000
	Mennyire érdekli a politika?	5,991	1,831	,160	3,273	,001
	Bölcsész hallgató-e?	13,979	4,710	,100	2,968	,003
	Önjellemzés a bal–jobb skálán	-2,418	1,038	-,079	-2,329	,020
	Neme	-7,618	3,311	-,080	-2,301	,022

a. Független változó: Újrészvétel

IRODALOM

- Baek, Y. M. – Wojcieszak, M., – Delli Carpini, M. (2012): Online Versus Face-to-Face Deliberation: Who? Why? What? With What Effects? *New Media & Society*, 14, 363–383.
- Barnes, S. – Kaase, M. (1979): *Political Action. Mass Participation in Five Western Democracies*. Beverly Hills: Sage.
- Bauer Béla – Szabó Andrea (2005) (szerk.): *Ifjúság2004 Gyorsjelentés* Budapest, Mobilitás.
- Bauer Béla – Szabó Andrea (2009) (szerk.): *Ifjúság2008 Gyorsjelentés* Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet.
- Boulianne, Shelley (2009): Does Internet Use Affect Engagement? A Meta-Analysis of Research. *Political Communication*. Vol. 26. 193–211.
- Brady, H. E., – Verba, S. – Scholzman K. L. (1995): “Beyond Ses: A Resource Model of Political Participation“. *The American Political Science Review*, 89(2): 271–294.
- Bruter, M. – Harrison, S. (2009): *Tomorrow's Leaders?: Understanding the involvement of Young Party members in six european democracies*, *Comparative Political Studies* Vol. 42. 2009. 1259–1291.
- Budge, Ian (1996): *The New Challenge of Direct Democracy*. Oxford, Polity Press.
- Chadwick, Andrew (2006): *Internet Politics: states, citizens and new communication technologies*. New York, Oxford University Press.
- Chisholm, Linda – Kovacheva, Siyka. (2002): *La jeunesse européenne, une mosaïque*, Éditions du Conseil de l'Europe.
- Cornfield, M. – Kaye, K. (2009): *Online Political Advertising*, in *Politicking Online*, szerk.: Costas Panagopoulos, Rutgers University Press, p.163-176
- Csepeli György (2008): Wikitudás. *Kritika* 2008/4. 2–22.
- Dahlgren, P. (2000): The Internet and the democratization of civic culture. *Political Communication*, 17, 335–340.
- Dalton, R. J. (2008): “Citizenship Norms and the Expansion of Political Participation.” *Political Studies*, 56: 76–98.
- Forbrig, J. (2005): *Revisiting youth political participation, Challenges for research and democratic practice in Europe*. Council of Europe Publishing.
- Gaszó Ferenc – Laki László (2004): *Fiatalok az újkapitalizmusban* Budapest, Napvilág Kiadó.
- Gaszó Tibor – Szabó Andrea (2002): „Társadalmi közérzet, politikához való viszony” In: Szabó Andrea – Bauer Béla –Laki László (szerk.) (2002): *Ifjúság2000, Tanulmányok I. kötet*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Grossmann, Lawrence (1995): *The Electronic Commonwealth*. New York, Penguin.
- Gueorguieva, Vassia (2009): Voters, MySpace and YouTube. In: Panagopoulos Costas (ec): *Politicking Online*. Rutgers University Press, p. 233–248.
- Hári Péter (2010): „Az internet használat és a közösségi kapcsolatok alakulása” In: Utasi Ágnes (2010) (szerk.): *Közösségi kapcsolatok. Műhelytanulmányok III*. Szeged, 2010. Belvedere.
- Henn, Matt – Mark Weinstein – Dominic Wring (2002): A Generation Apart? Youth and Political Participation in Britain. *The British Journal of Politics & International Relations* 4 (2): 167–192.
- Inglehart, Ronald (1997): *Modernization and Postmodernization*. Princeton, Princeton University Press.

Keil András (2012): Adalékok a Critical Mass nemzedékről. Az egyetemista-főiskolás LMP szavazók jellemzése. In: Szabó Andrea (szerk.), Racionálisan Lázadó Fiatalok, Budapest, 2012 157-183.

Kern Tamás – Szabó Andrea (2011): *A politikai közéleti részvétel alakulása Magyarországon, 2006-2010.* In: Tardos Róbert – Enyedi Zsolt – Szabó Andrea (szerk.): *Részvétel, Képviselés, Politikai változás.* Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.

Kiss Balázs – Boda Zsolt (2005): *Politika az interneten,* Budapest, Századvég.

Kitta Gergely (2007): „Miért kellene Poliblogok? Az internetes napló és a politikai kommunikáció hálózatelméleti összefüggései” *Politikatudományi Szemle* XVI./4 71–89. pp.

Klingemann, H. – D. and Fuchs, D. (1995): *Citizens and the State.* Oxford: Oxford University Press.

Kovacheva, S. K. (szerk.) (2000): *Keys to youth participation in Eastern Europe,* Strasbourg, Council of Europe Publishing.

Kovacheva, Siyka (2005): Will youth rejuvenate the patterns of political participation? In: Forbrig, J.: *Revisiting youth political participation, Challenges for research and democratic practice in Europe.* Council of Europe Publishing.

Kriesi, H. (2008): Political Mobilization, Political Participation and the Power of the Vote. *West European Politics*, 31 (1), 147–168.

Laki László – Szabó Andrea – Bauer Béla (szerk.) (2001): *Ifjúság2000 Gyorsjelentés* Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.

Livingstone, S. – Bober M. – Hesper, E. (2005): ‘Active participation or just more information? Young people's take-up of opportunities to act and interact on the Internet’. *Information, Communication and Society*, 8/3: 287–314.

Milner, H. (2010): *The Internet generation. Engaged citizens or political dropouts.* Tufts University Press.

Morozov, E. (2009): “The brave new world of slacktivism.” *foreignpolicy. com.* http://neteffect.foreignpolicy.com/posts/2009/05/19/the_brave_new_world_of_slacktivism

Nickerson, David W. (2009): *The Impact of E-Mail Campaigns on Voter Mobilization.* In: Panagopoulos, Costas (ed): *Politicking Online.* Rutgers University Press, p.141–151

Norris, P. (2002). *Democratic Phoenix. Reinventing Political Activism.* Cambridge, Cambridge University Press.

Norris, Pippa (2003): Preaching to the Converted? Pluralism, Participation and Party Websites. *Party Politics*, Vol. 9., No. 1., 21–45.

O'Toole, T. – Lister, M. – Marsh, D. Su – Jones, S. – McDonagh, A. (2003): Tuning out or left out? Participation and non-participation among young people. *Contemporary Politics*, Volume 9, Issue1. pp. 45–61.

Panagopoulos, C. – Bergan, D. (2009): *Clicking for Cash.* In: Panagopoulos, Costas (ed): *Politicking Online.* Rutgers University Press, p.127–140.

Panagopoulos, C. (2009): *Technology and the Modern Political Campaign* In: Panagopoulos, Costas (ed): *Politicking Online.* Rutgers University Press, p.1–18.

Papp D. (2011): Tájékoztatói lehetőségek és politikai tartalmak megosztása az interneten. *Politikatudományi Szemle* XX/2. 106–127. pp.

- Pattie, C. – Seyd, P. (2003): “Citizenship and Civic Engagement: Attitudes and Behavior in Britain.” *Political Studies*, 51, 443–468.
- Pattie, C. – Seyd, P. – Whiteley, P. (2004): *Citizenship in Britain: values, participation and democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Phelps, Edward (2004): Young Citizens and Changing Electoral Turnout, 1964–2001. *The Political Quarterly* 75 (3): 238–248.
- Polat, R. K. (2005): The Internet and political participation: Exploring the explanatory links. *European Journal of Communication*, 20 (4), 435–459.
- Róna Dániel – Sörös Anett (2012): Miért népszerű a Jobbik a fiatalok között? In: Szabó Andrea (szerk.), *Racionálisan Lázadó Fiatalok*, Budapest, 2012. 113–157.
- Rosenstone, S. J – Hansen, J. M. (2003): *Mobilization, Participation, and Democracy in America*. New York, Longman.
- Schwartz, Edward (1996): *Netactivism: How Citizens Use the Internet*. Sebastopol, CA, Songline Studios.
- Slotnick, A. (2009): „Friend” *The President*, In: Panagopoulos, Costas (ed): *Politicking Online*. Rutgers University Press, p. 249–271.
- Stanley, J. W. – Weare, C. (2004): The Effects of Internet Use on Political Participation: Evidence From an Agency Online Discussion Forum, *Administration Society*, 36 (5), pp. 503–527.
- Stumpf István (1992): „Ifjúság és politika” In: Gázsó Ferenc – Stumpf István (szerk.): *Rendszerváltozás és ifjúság*. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete. 23–32. o.
- Szabó Andrea – Bauer Béla (2011): *Arctalan (?) nemzedék*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László (szerk.) (2002): *Ifjúság2000, Tanulmányok I. kötet*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Szabó Andrea – Kern Tamás (2011): *A magyar fiatalok politikai aktivitása*. In: Szabó Andrea – Bauer Béla: *Arctalan (?) Nemzedék*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Szabó Gabriella – Mihályffy Zsuzsanna (2009): „Politikai kommunikáció az interneten” *Politikatudományi Szemle*, 2009 (2) 81–102. o.
- Szabó Ildikó – Örkény Antal (1998): *A tizenévesek politikaképe* Budapest, Minoritás Alapítvány.
- Szabó Ildikó (1987): „Állandóság a változásban, avagy politikai szocializáció Magyarországon.” *Világosság* 1987. 6. 370–377. o.
- Szabó Ildikó (1988): „Politikai szocializáció és társadalmi konfliktusok.” *Budapesti Nevelő* 1988. 1.
- Szabó Ildikó (1989): „A politikai tudat törésvonalai.” *Világosság* 1989. 10. 762–771. o.
- Szabó Ildikó (2000): *A pártállam gyermekei*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Szabó Ildikó (2012): Az egyetem, mint szocializációs színtér. In Dusa Ágnes, Kovács Klára, Márkus Zsuzsanna, Nyüsti Szilvia, Sörös Anett szerk.: *Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok I.* Debrecen, Egyetemi Kiadó. 191–218. o.
- Utasi Ágnes (2010): *Közösségi kapcsolatok. Műhelytanulmányok III.* Szeged, Belvedere.
- Van Deth – Jan W. – Martin Elff (2004): Politicisation, economic development and political interest in Europe. *European Journal of Political Research* 43 (3): 477–508.

Verba, S., – Schlozman, K.L. – Brady, H.E. (1995): *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge: Harvard University Press.

White, M. (2010): “Clicktivism is ruining leftist activism. Comment is free | guardian.co.uk.” 2010. <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2010/aug/12/clicktivism-ruining-leftist-activism> (Accessed September 11, 2010).

Williams, C. B. – Gulati, G. J. (2009): *The Political Impact of Facebook*. In: Panagopoulos, Costas (ed): *Politicking Online*. Rutgers University Press, p.272–291.

Wills, D. – Reeves, S. (2009): Facebook as a political weapon: Information in social networks. *British Politics*, Vol. 4(2): p.265–281.

Zukin, C. – K., Scott – A., Molly J., Krista Delli Carpini, – Michael (2005): *A New Engagement? Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen* New York, Oxford University Press.